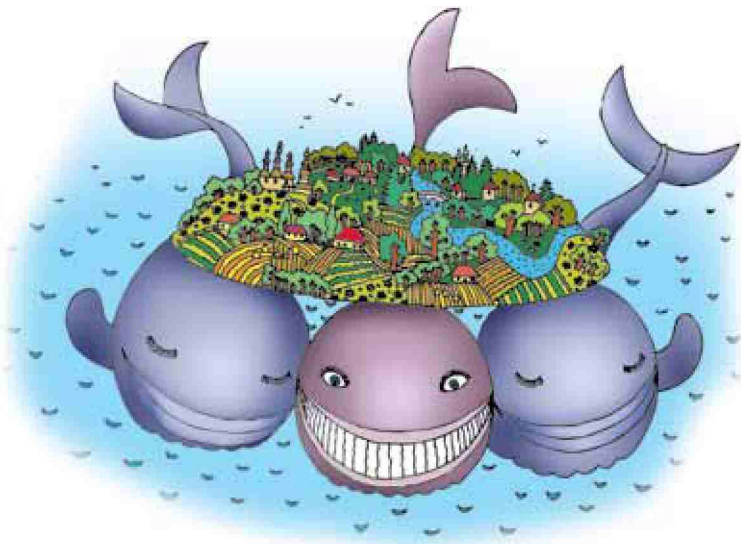

Ольга Лобова

Музичне Мистецтво

Підручник для 3 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України*

Київ
«Школяр»
2013

НЕ ДЛЯ ДРУКУ

УДК 78(075.2)
ББК 85.31я71
Л68

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ МОН України від 17.07.2013 р. № 994)*

Рецензенти:

- Фоломєєва Н. А.* — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики музичного виховання, співів і хорового диригування Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;
- Сердюк О. П.* — методист з музики та естетичних дисциплін Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;
- Коротенко А. А.* — учитель музики першої категорії КУ «Сумська ЗОШ I–III ступенів № 15 імені Д. І. Турбіна»

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

*Художники: Наталія Котилевська, Ірина Медведовська,
Аліна Петренко, Тетяна Солдаткіна, Тетяна Шаркова*

Вірші, поспівки та тексти без підписів належать автору

Лобова О. В.

Л68 Музичне мистецтво : підруч. для 3 кл. загальноосвіт. навч. закладів. — К. : Школяр, 2013. — 160 с. : іл.
ISBN 978-966-1650-26-7.

Цей підручник є переможцем Всеукраїнського конкурсу підручників для початкової школи у номінації «Музичне мистецтво». Він створений відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти, базової програми з музичного мистецтва та авторської концепції підручників для 1–4 класів.

Підручник вирізняється інноваційною тематичною структурою. Його зміст, побудований у формі подорожей до країн пісні, танцю та маршу, дає учням змогу опанувати сутність, особливості і різновиди цих основоположних жанрів музичного мистецтва.

**УДК 78(075.2)
ББК 85.31я71**

ISBN 978-966-1650-26-7

© Лобова О. В., 2013
© УВЦ «Школяр», 2013
© УВЦ «Школяр», художнє оформлення, 2013

НЕ ДЛЯ ДРУКУ

На дивній планеті, в музичному краї,
вітри на сопілочках полечку грають,
і кроки карбують дощинки-краплини,
і спів солов'їний над річкою лине...

У тому дзвінкому музичному краї
марш, танець і пісня на тебе чекають!

Юний друже!

У третьому класі ти гостюватимеш у трьох «китів» музики: пісні, танцю та маршу. А поведе тебе до них цей підручник, який складається з двох розділів: «В гостях у пісні» і «Запрошують танець і марш».

Працювати з книгою тобі допоможуть позначення:

— послухай музику

— заспівай, заграй

— прочитай текст,
розглянь зображення

— зверни увагу, запам'ятай

— придумай, відгадай

— для допитливих

В ГОСТЯХ У ПІСНІ

КЛИЧЕ, ЗВЕ ДЗВІНОЧОК НАС

Прочитай вірш. Пригадай, що можна робити на уроці музичного мистецтва, а що — ні.

Кличе, зве дзвіночок нас
на урок в музичний клас.
Тож згадайте, любі діти,
що у класі слід робити.

Ми до класу на уроки
увійдемо дружним кроком.
Ще й стрибатимемо жваво,
щоб було нам більш цікаво.

Будемо пісні співати,
слух і голос тренувати.
А хто слуху не дістав —
той лічити може гав.

Аби часу не втрачати,
ноти станемо вивчати.
І співати їх щодня,
і нявчать, як кошеня.

Будем дружно танцювати
і на інструментах грати.
І уважно звуки слухать,
міцно затуливши вуха.

Слухай вірш. Якщо погоджуєшся — піднімай
руки вгору, якщо ні — опускай униз.
Розкажи правила поведінки в музичному класі.

Пригадай, як слухати музику. Послухай пісні про школу. Супроводжуй музику рухами, оплесками або крокуванням.

Попрацюймо разом!

Пригадайте правила співу. Виконайте поспівку на одному звуці за схемою.

У

яс-

ний

о-

сін-

ній

день...

У ясний осінній день
 кличе дзвоник: «Дзень-дзелень!»
 І вітає сонце нас —
 ми йдемо у третій клас!

Розгляньте будову поспівки. Скільки в ній музичних фраз і речень?

Складіть до поспівки мелодію: самостійно або ланцюжком (по фразах).

Будова музичного твору називається **музичною формою**. Елементами музичної форми є: *мотив, фраза, речення, частина, куплет* та ін.

Послухай пісню українського композитора Володимира Лепешка. Про що у ній ідеться?

ПОСПІШАЙ ДО ШКОЛИ

Музика В. Лепешка, слова В. Зінченка

1. Знову промінь сонця
в листі мерехтить.
Під моїм віконцем
вересень стоїть. } Двічі
2. З книгами в портфелі,
з айстрами в руці,
а з-під стріх веселі
скачуть горобці. } Двічі
3. Осінь — та навколо
стільки різних барв!
— Поспішай до школи! — } Двічі
вересень сказав.

Розучи пісню, стежачи за нотним записом.
Виразно виконай її.

Помірно. Весело

Зно- ву про- мінь сон- ця в лис- ті ме- рех- тить.

Під мо- їм ві- кон- цем ве- ре- сень сто- їть.

Під мо- їм ві- кон- цем ве- ре- сень сто- їть.

Слова пісні «Поспішай до школи» написав твій ровесник — 9-річний школяр Валерій Зінченко. Доповни пісню ще одним, власним куплетом.

Прочитай вірш. Пригадай, як і де записують музику.

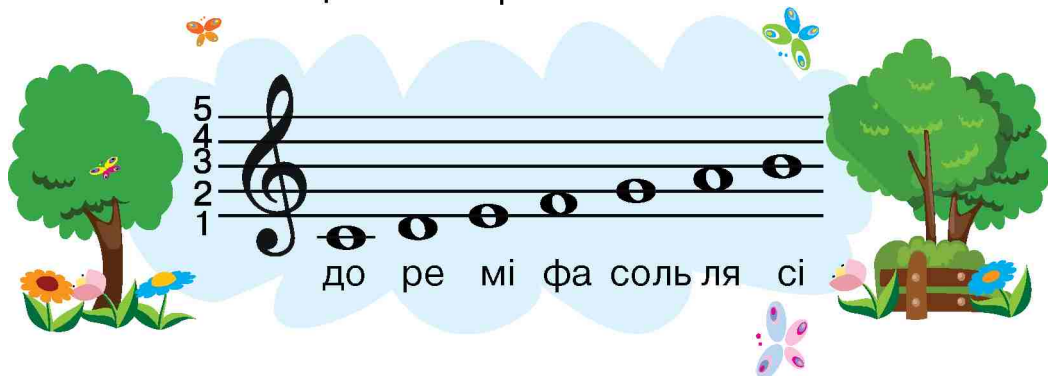
В зошитах твоїх охайних
зрозуміло все й звичайно:
є там лінії й клітинки
і відмінні є оцінки.

Там шикуються в загони
букв і цифр стрункі колони.
Тільки де ж значки музичні
в зошитах шукати звичних?

Для цих знаків особливих
збудували хатку з ліній!
Їх неважко рахувать:
раз, два, три, чотири, п'ять!

Має назву хатка та —
нотносець, нотний стан.
Господиць у домі сім:
до, ре, мі, фа, соль, ля, сі.

Дім для нот разом із вами
ми відкриємо ключами.
Йде за ними без турбот
ціла низка різних нот.

Знайди у запису пісні «Поспішай до школи» на с. 6 нотні стани, музичні ключі і ноти.

КАЗКА ПРО ТРЬОХ КИТІВ

Прочитай вірш. Додай пропущені слова.
Розглянь ілюстрації.

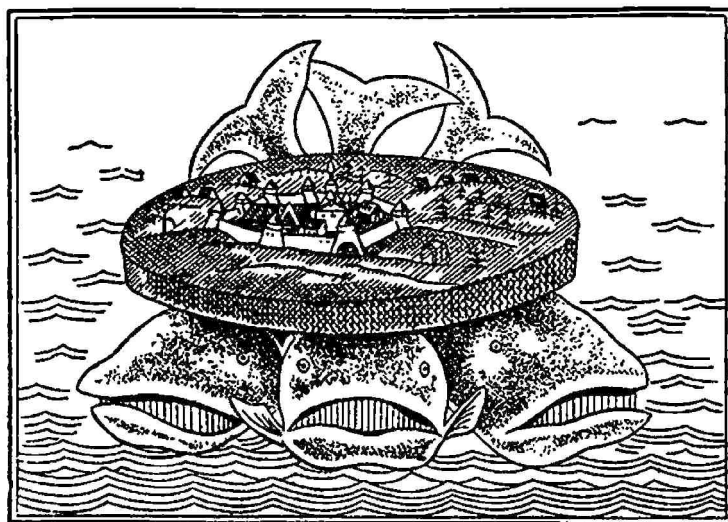
Нащо людям мандрувати?
Мабуть, щоби краще знати
Землю — наш великий дім,
дім під дахом голубим.

Нині навіть діти чули:
ця планета — ніби куля,
що пливе, дола потроху
свою зоряну дорогу.

Планета Земля.
Фото із космосу

А колись вважали люди:
Землю, як пиріг на блюді,
три кити несуть на спинах
в океанських хвилях синіх.

Земля на трьох китах. *Стародавній малюнок*

Три кити — всьому основа.
Ми про них згадали знову,
бо у світі звуків ти
також стрінеш трьох китів!

Тих китів всі змалку чують.
З першим — весело крокують,
і лунають кроки наші
під бадьорі звуки ...

Другий кит — такий мінливий!
Вальсом проплива грайливим,
жартівливим увиванцем
чи якимось іншим ...

Третій кит — не менш важливий,
бо всі знають: неможливо
справи добрі та корисні
на землі творить без ...

Всі кити ті симпатичні
в морі мешкають музичнім
і, звичайно ж, дуже часто
їм доводиться стрічатися.

А коли вони зберуться
і разом усі озвуться —
ти тоді відчути зможеш,
що кити бувають схожі!

Поясни, чому пісню, танець і марш називають
трьома китами музики.

Пісня, танець і марш — головні музичні жанри
(різновиди музики).

Музика буває трьох типів:

пісенна, танцювальна, маршова.

Поміркуй, як розрізнити музичних китів. Розглянь таблички. Яка з них характеризує музику пісні, танцю, маршу?

мелодійна
наспівна
плавна

ритмічна
пластична
динамічна

чітка
енергійна
бадьора

Дмитро Кабалевський. «Три кити»

Російський композитор **Дмитро Кабалевський** назвав пісню, танець і марш *трьома китами музики*.

Про це композитор розповів у своїй книзі «Про трьох китів та інші цікаві речі». І навіть присвятив пісні, танцю та маршу музичний твір, який так і називається — «Три кити».

Послухай музику. Чи відома вона тобі?

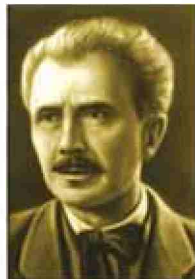
Із скількох частин складається музична форма твору? Познач:

- пісенну частину — плавними рухами;
- танцювальну музику — оплесками;
- маршову частину — крокуванням на місці.

Це цікаво знати!

Дмитро Кабалевський придумав для школярів історію про трьох китів музики майже 40 років тому.

А уперше пісню, танець і марш визначив як основу музичного мистецтва український композитор і педагог **Станіслав Людкевич**.

Це сталося понад 100 років тому, на початку ХХ століття.

Розучи поспівку, повторюючи наведений нотний фрагмент з різним текстом.

Помірно

1. За- про- сив шкіль-ний дзві-нок в клас му- зич- ний світ- лий наш.

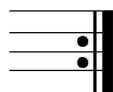
1. Запросив шкільний дзвінок
в клас музичний світлий наш.
Завітали на урок
друзі: пісня, танець, марш.
2. Здрастуй, наш музичний клас,
де чекає вчитель нас,
де звучать для нас дзвінки
марші і пісні й танкі.

Виконай поспівку у характері пісні, танцю та маршу.

Повторення музичного фрагменту називають **репризою**.

У нотному запису реприза позначається особливим знаком.

Послухай пісню. Яку легенду нагадала вона тобі?
Яких музичних «китів» ти чуєш у цьому творі?

КАШАЛОТИК

Музика Р. Паулса, слова І. Рєзника

Переклад О. Лобової

1. Є у мене кашалот,
хоч і кит він, тільки от
лише трохи кашалот
від кота завбільшечки.
Кашалотик мій — дива —
і танцює, і співа,
та шкода мені бува:
не росте ні трішечки.

Приспів:

Кашалотик, кашалот,
скуштуй каші, кашалот,
відкривай скоріше рот,
кашалотик, кашалот!
Той, хто кашу їсти звик,
підростає з року в рік,
відкривай скоріше рот,
кашалотик, кашалот!

2. Цілий день, неначе грім,
гуркотять всі двері в дім:
з кашалотиком моїм
діти йдуть погратися.
І радіє дітвора,
коли кит співа та гра
і в калюжу у дворі
кличе всіх купатися.

Приспів.

Весело

1. Є у ме- не ка- ша- лот, хоч і кит він, тіль-ки от
ло- тик мій - ди- ва - і тан- цю- є, і спі- ва,
ли- ше тро- хи ка- ша- лот від ко-
та шко- да ме- ні бу- ва: не рос-
1. та зав- біль- шеч- ки. Ка- ша- // 2. ки. Ка- ша-
те ні трі- шеч- та є з ро- ку в рік,
ло- тик, ка- ша- лот, від- кри- вай ско- рі- ше рот,
ка- шу їс- ти звук, під- рос- та
ску- штуй ка- ші, ка- ша- лот, ка- ша-
від- кри- вай ско- рі- ше рот, ка- ша-
1. ло- тик, ка- ша- лот! Той, хто // 2. Ці- лий
ло- тик, ка- ша- лот! 2. Ці- лий

3. З ложкою за ним ходжу,
з'їсти кашки я прошу.
Та по правді вам скажу —
він не дресирується.
А натомість залюбки
він розбризкує струмки,
мене кличе до ріки,
якщо дощ на вулиці.

Приспів.

Розучи пісню та виконай її. Спробуй крокувати під музику. Придумай танцювальні рухи.

ЗАПРОШУЄ ПІСЕННИЙ КИТ

Розглянь карту. Прочитай назви музичних країн.

КРАЇНА
МАРШІВ

КРАЇНА
ПІСЕНЬ

КРАЇНА
ТАНЦІВ

Поміркуй, яка музика мешкає у Пісенній країні.
Що тобі відомо про пісню?

Словничок

Пісня — невеликий твір для співу, в якому поєднуються музика та слово.

Пісня є провідним жанром вокальної музики.

Прочитай лист, який написав тобі Пісенний Кит.

Любий друже! Запрошую тебе до Пісенної країни — свого чарівного краю співучих мелодій.

Пісня — найдавніший і найпопулярніший музичний жанр. Саме пісня започаткувала музику для співу — вокальну.

Пісенна країна дуже розмаїта. У ній живуть ніжні колюскові та старовинні думи, урочисті гімни, ліричні та жартівливі пісні. Є пісні, схожі на танець або марш.

У місті *Обрядових пісень* мешкають пісні, що з давніх-давен супроводжують народні обряди: колядки, щедрівки, веснянки...

Будь-які пісні можна зустріти в *Царстві Опер*, де співають усі мешканці. А от у місті *Пісень без слів* звучання пісень відтворюється в інструментальних п'єсах.

Запам'ятай найголовніше: у Пісенній країні все мелодійне та наспівне. Недаремно паролем тут є слово *пісенність*, що відображає поєднання характерних ознак пісні.

Приїжджай скоріше — і все побачиш і почуєш. Невдовзі надішлю тобі карту Пісенної країни, щоб легше було мандрувати.

Твій друг Пісенний Кит

Знайди в тексті та на малюнках, які пісні живуть у Пісенній країні.

Як ти розумієш слово *пісенність*?

Франц Шуберт. «У путь», «Форель»

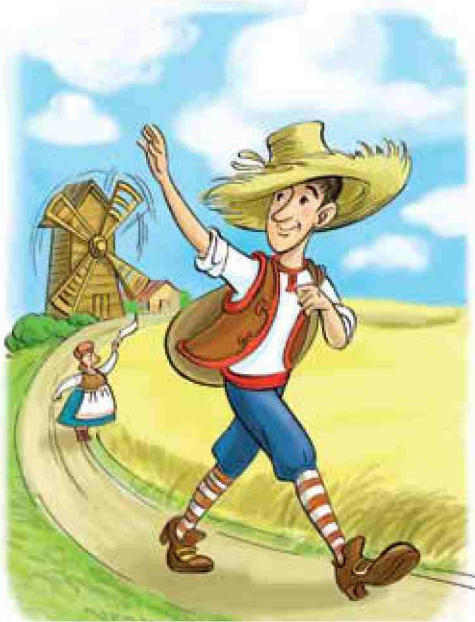

Майстром пісенного жанру вважають австрійського композитора **Франца Шуберта**, що жив понад 200 років тому.

У своїх творах композитор простою і щирою мовою музики розказав про життя людей і світ, що їх оточує.

Пісня «У путь» розповідає про веселого мірошника. Він залишає рідний дім, щоб побачити світ і знайти своє щастя.

А у пісні «Форель» змальовано веселу гру стрімких рибок у чистому прозорому струмочку.

Послухай музичні твори. Доведи, що це — пісні.
Що вони виражають та зображають?

Спробуй наспівати мелодії та порівняй елементи музичної мови цих пісень:

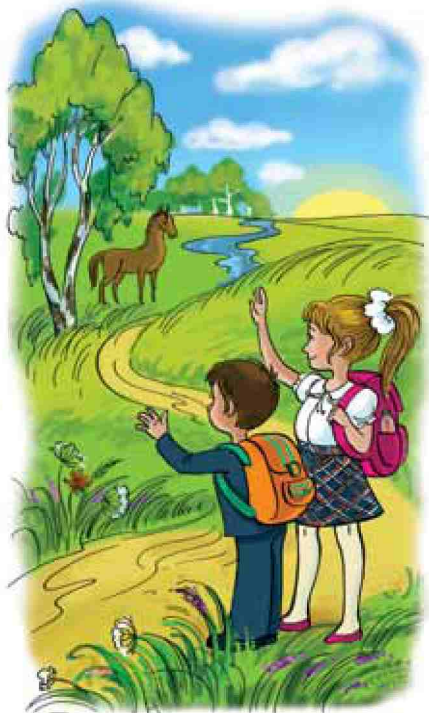
ЛАД

ДИНАМІКУ

ТЕМП

Попрацюймо разом!

Пригадайте пісні за малюнками. Об'єднайтесь у кілька груп.

Оберіть улюблену пісню та виконайте її. Доберіть схему, що відповідає побудові вашої пісні.

Зазвичай пісня пишеться у **куплетній формі** та складається з 2–5 куплетів.

Куплет часто містить **заспів** і **приспів**. Заспиви виконуються на різні тексти, а приспиви повторюються без змін.

Послухай пісню українського композитора Олександра Антоняка. Про що вона розповідає?

ЯК СКЛАДАЄТЬСЯ ПІСЕНЬКА?

Музика О. Антоняка, слова А. Орел

1. Слова і нотки граються,
не слухаючи нас.
У пісеньку складаються —
вона звучить для вас.

Приспів:

Буква за буквою пишуться слова,
нотка за ноткою — пісенька нова.
Дзинь-дзень, дзинь-дзень, пишуться слова,
дзинь-дзень, дзинь-дзень, пісенька нова.

2. Веселий день
обвітрений
в словах її живе,
і місяць,
з шовку зітканий,
у темну ніч пливе.
Приспів.
3. Там річечка
звивається,
за нотками біжить,
їй сонечко
всміхається,
і так привільно жить.
Приспів.

Розучи пісню та виразно виконай її з оплесками або із супроводом на шумових інструментах.

Грайливо

mf

1. Сло- ва і нот-ки гра-ють-ся, не слу-ха-ю-чи нас. У

пі-сень-ку скла- да-ють-ся — во- на зву-чить для вас.

Приспів:

Бук-ва за бук-во-ю пи-шуть-ся сло- ва, нот- ка за

нот- ко-ю — пі-сень-ка но- ва. Дзінь- дзень,

дзінь- дзень, пи- шуть- ся сло- ва,

дзінь- дзень, дзінь-дзень, пі-сень-ка но- ва.

Попрацюймо разом!

Розгляньте малюнки. Виберіть види мистецтв, які поєднуються у пісні.

МУЗИКА

ХОРЕОГРАФІЯ

ЛІТЕРАТУРА

Згадайте, хто складає музику пісень, а хто — вірші. Поміркуйте, що більш важливе у пісні: музика чи слова.

ТВОРЦІ ТА ВИКОНАВЦІ ПІСНІ

Розглянь малюнки. За словами-підказками розкажи, хто бере участь у створенні та виконанні пісні.

СЛОВА-ПІДКАЗКИ:
КОМПОЗИТОР,
ПОЕТ,
СПІВАКИ-СОЛІСТИ,
ВОКАЛЬНИЙ АНСАМБЛЬ,
ХОР,
ДИРИГЕНТ

Пригадай, що тобі відомо про народні та композиторські пісні.

Українська народна пісня «Діду мій, дударіку» в обробці Миколи Леонтовича

Наче коштовний скарб, народні пісні передавалися з покоління у покоління. Згодом їх стали збирати й записувати, зберігаючи традиції та наспіви народу.

Щоб народні пісні засяяли новими барвами, деякі композитори обробляють їх: збагачують супровадами та підголосками, роблять більш виразними й сучасними.

Прекрасні обробки музичних творів нашого народу зробив український композитор **Микола Леонтович**. Одна з них — на мелодію пісні «Діду мій, дударіку»:

Не поспішаючи

Діду мій, дударіку,
ти ж, було, селом ідеш,
ти ж, було, в дуду граєш...

Проспівай мелодію пісні «Діду мій, дударіку». Послухай обробку пісні. Чим вона відрізняється від народного твору? У якому виконанні звучить?

Пісні бувають **народні** та **композиторські**.

Найдавніші пісні — народні — не мають конкретного автора. Вони з давніх часів відображають життя, допомагають людям у праці, супроводжують їх у радості і скруті.

Композитори створили безліч чудових пісень, а також вокальних й інструментальних обробок народних творів.

Прочитай оповідання. Про що у ньому йдеться?

В ГУРТІ Й ПІСНЯ В ЛАД ІДЕ

Пісню в родині Бубликів люблять. І перший заспівувач у них — дідусь. Бува, сидить він і впівголоса, ніби дослухаючись до самого себе, заведе:

Місяць на небі, зіроньки сяють,
тихо по морю човен пливе.

Бабуня лукаво позирне на дідуся й високим, на диво молодим голосом підхопить:

В човні дівчина пісню співає,
а козак чує — серденько мре.

Два останні рядки дружно повторюють усі гуртом: і дідусь з бабунею, і тато з мамою, і Мар'янка з Дениском. Пісня мужніє, повниться силою...

Дениско починає так старатися, що завершальні слова пісні закінчує пізніше за інших, на ноті високій і навіть писклявій.

— Ми співали, нам і спасибі, — каже дідусь, перевівши дух.

— Щира пісня гріє краще за кожуха, — нехотя підводиться з лави бабуня.

— У гурті пісня завше в лад іде, — зауважує тато.

— От тільки Денис півня пустив, — раптом кидає Мар'янка.

— Якого ще півня! — обурюється Дениско. — Завше ти вигадуєш!

— Мальованого! Всі закінчили, а ти нявчиш, як кіт.

— Годі вам! — примирливо усміхається дідусь. — Кажуть: не співається пісня без заспівувача. Але є й інша приказка: не той молодець, хто починає, а той, хто закінчує. Ти, Дениску, справжній молодець.

За Анатолієм Григоруком

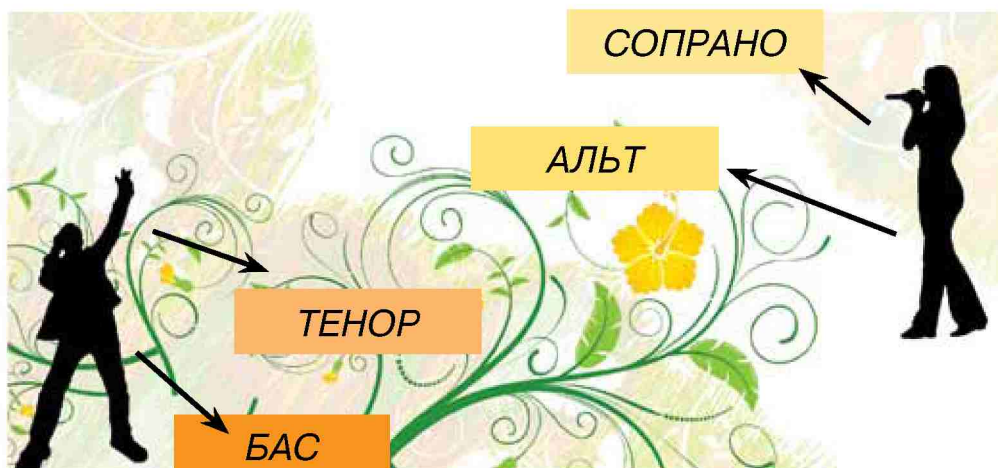
Знайди у тексті прислів'я та приказки про пісню. Поясни їх значення.

Як ти розумієш вислів *пустити півня*?

Які народні пісні співають у твоїй родині?

Попрацюймо разом!

Розгляньте схему та запам'ятайте назви співочих голосів.

Послухайте українські народні пісні у виконанні видатних співаків. Спробуйте визначити, які голоси звучать.

Послухай пісню. Чого вона навчає школярів?

ПІСЕНЬКА ГОРОБЧИКА

Музика З. Компанійця, слова П. Синявського

Переклад В. Моруш

1. Я забув про ігри звичні,
пластилін і олівець,
адже біля годівнички
оселився горобець.
Щоб завжди мене з півслова
той бешкетник розумів,
взявся я вивчати мову
невгамовних горобців. } Двічі

Приспів:

Цвірінь, цінь-цінь, цвірінь, цінь-цінь,
друг потрібен нам.

Цвірінь, цінь-цінь, цвірінь, цінь-цінь,
навіть горобцям.

2. Мав цікаву я роботу — горобця дресував.
Скільки різних бутербродів я пташині згодував!
Та зате, скажіть, де в світі є ще такі дива:
горобець в долоньки плеще,
і танцює, і співа. } Двічі

Приспів.

3. Під надійну охорону взята мною пташка ця,
тим-то всі коти району поважають горобця.
Друзі, хочу вам сказати, що чудова думка ця:
вже нікому не злякати
гарну пташку — горобця. } Двічі

Приспів.

Попрацюймо разом!

Розучіть пісню. Заспіви виконуйте соло, а приспіви — різними ансамблями чи хором з оплесками або ритмічним супроводом.

mf Соло

1. Я за- був про і- гри звич-ні, плас-ти- лін і о- лі-
 -вець, ад- же бі- ля го- дів- нич-ки о- се-лив- ся го- ро-
 -бець. Щоб зав- жди ме- не з пів- сло- ва той беш-кет-ник ро- зу-
 -мів, взяв- ся я вив- ча- ти мо- ву не- вга- мов- них гороб-
 -ців, взяв- ся я вив- ча- ти мо- ву не- вга- мов- них го- роб-
Приспів:
 -ців. Цві- ринь, цинь-цинь, цві- ринь, цинь-цинь, друг по- трі - бен
 нам. Цві- ринь, цинь-цинь, цві- ринь, цинь-цинь, на- віть го-роб- цям.

Ансамбль — група виконавців, що виступають разом. Найбільш поширені ансамблі:

ДУЕТ

ТРИО, або ТЕРЦЕТ

КВАРТЕТ

КРАЇНА СПІВУЧИХ МЕЛОДІЙ

Розглянь карту, яку тобі надіслав Пісенний Кит. Дізнайся про значення невідомих тобі назв на «Сторінках-підказках».

Чи можеш ти навести приклади дитячих, колискових, обрядових, пісень-танців, пісень-маршів? Поміркуй, чому *Царство Опер* розташоване на карті Пісенної країни.

Попрацюймо разом!

Пригадайте пісні за малюнками. Розподіліть їх на народні та композиторські. Послухайте або проспівайте фрагменти пісень.

«Ой-я жу-жу»

«Пісня Лисички»

«Козачата»

«Корольок»

Визначте, яка з цих пісень: колискова, пісня-танець, пісня-марш, звучить у дитячій опері.

Найпопулярніші **види пісень**: колискові, ліричні, обрядові, жартівливі, гімни, пісні-марші, пісні-танці тощо.

Особливий різновид пісенної музики — інструментальні **пісні без слів**.

Фелікс Мендельсон. «Пісня без слів»

Є особливі пісні, які виконують не співаки, а музичні інструменти. Це *пісні без слів* — невеликі інструментальні твори ліричного характеру, схожі на пісню.

Засновник жанру пісні без слів — німецький композитор **Фелікс Мендельсон**. Він написав 48 фортепіанних п'єс під такою назвою.

Послухай «Пісню без слів» на вибір. Поясни, чому інструментальний твір має «пісенну» назву.

Розкажи про мову та розвиток музики.

Розглянь репродукцію картини «Пісня без слів» американського художника Ірвінга Уайлса.

Ірвінг Уайлс. Пісня без слів

Що зображено на картині? Як ти вважаєш, чи могла музика Ф. Мендельсона надихнути художника на створення картини?

— — — — — Це цікаво знати! — — — — —

Як багато цікавих і незвичних слів є в Країні співучих мелодій: *билина*, *серенада*, *баркарола*... Але за усіма ними, як за таємничими масками, криється пісня.

В. Васнецов. Боян з гусями

Російське слово *билина* говорить само за себе. Це старовинна пісня-сказання, що розповідає бувальщини та легенди про богатирів і народних героїв. Славетним виконавцем билин був гусяр Боян.

Слово *баркарола* перекладається з італійської як *пісня човняра*. Плавна мелодія баркароли ніби гойдається на спокійних хвилях супроводу.

А *серенада* означає *вечірня пісня*. Такі ніжні ліричні пісні італійські та іспанські лицарі співали під вікнами прекрасних дам.

Послухай билину, серенаду, баркаролу на вибір. Поміркуй, чим особлива музична мова цієї пісні.

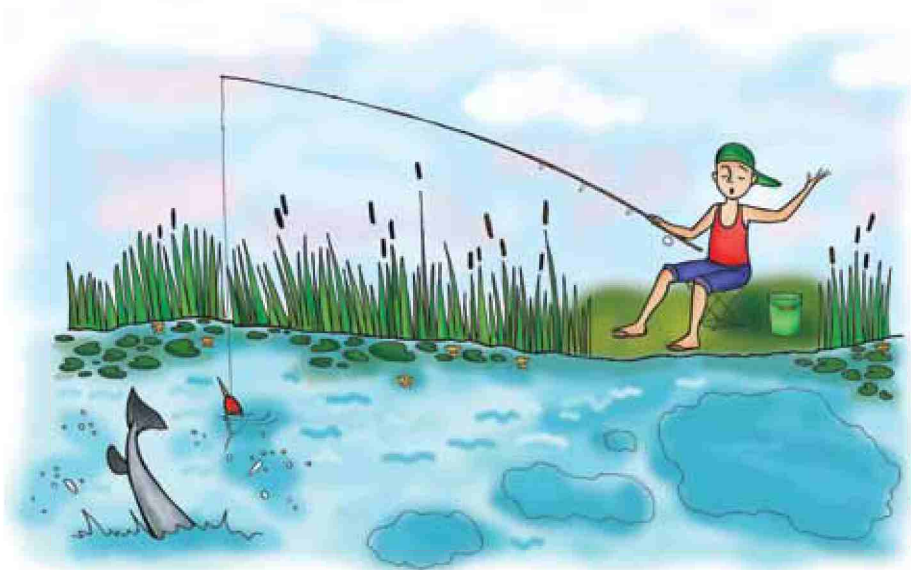

Послухай пісню. Про що вона розповідає?
Як музика передає жартівливий характер слів?

ЛЮБИТЕЛЬ-РИБАЛКА

Музика М. Старокадомського, слова А. Барто
Переклад О. Торгалова

1. Рибалить біля озера
знайомий наш Хома,
сидить, співає пісеньку,
а слів у ній нема.
«Тра-ля-ля...»
2. І зранку біля озера
чекає на улов —
на шуку чи на окуня —
любитель-риболов.
«Тра-ля-ля...»

3. І чують цю пісеньку
високі береги,
і знає цю пісеньку
вся риба навкруги.

Лиш пісня починається,
вся риба розпливається...
Тра-ля!

Розучи пісню та проспівай її. За допомогою нотного запису простеж динамічний розвиток музики.

Рухливо

mf

1. Ри- ба- лить бі- ля о- зе- ра зна-
йо- мий наш Хо- ма, си- дить, спі- ва- є пі- сень- ку, а
слів у ній не- ма. «Тра- ля- ля, тра- ля- ля- ля, тра-
ля- ля- ля- ля- ля, тра- ля- ля, тра- ля- ля- ля, тра-
ля- ля- ля... | // ва-єть-ся... Тра- ля!

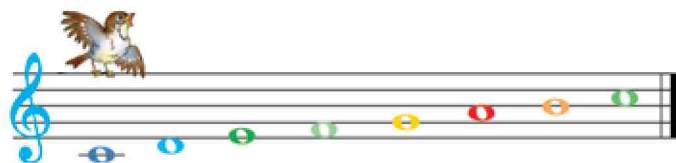
Попрацюймо разом!

Оберіть рибалку та виконайте пісню у ролях: заспі- ви — хором, а пісеньку рибалки — соло.

Поміркуйте, що співає рибалка: пісню, пісню без слів чи вокаліз.

Вокаліз — вокальний твір для голосу без тексту. Вокаліз виконується на будь-який голосний звук із називанням нот або складів. Наприклад:

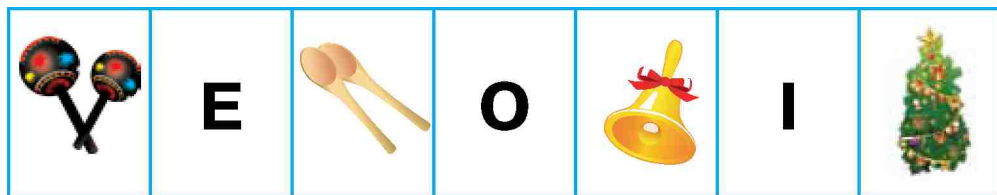

A...

МЕЛОДІЯ — ОСНОВА ПІСНІ

Розглянь ребус. Склади слово з перших букв назв зображених предметів і дізнайся, що є найважливішим елементом пісні.

Попрацюймо разом!

Послухайте мелодію, стежачи за нотним записом.
Проспівайте мелодію як вокаліз або зі словами.

Наспівно

Е. Гріг

Со-неч-ко схо-дить і не-бо світ-лі-є, при-
ро-да про-ки-ну-лась, ра-нок при-йшов.

Чи можна назвати цю мелодію пісенною?
Подумайте, яку картину вона може «намалювати».

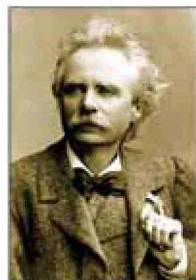
Словничок

Мелодія — одноголосна музична «думка», найважливіший елемент музичної мови. Мелодія складається із звуків різної висоти і тривалості.

Едвард Гріг. «Ранок»

П'єсу «Ранок» написав понад 130 років тому норвезький композитор **Едвард Гріг**. Наче фарбами, малює оркестр живописну картину ранкового пробудження природи. Повільно сходить сонце, і на зміну вранішнім сутінкам приходить світлий день...

Твір побудовано на одній мелодії, яка повторюється кілька разів. Спочатку вона звучить у виконанні флейти і гобоя, потім поступово долучаються інші інструменти оркестру. Наприкінці п'єси лунає соло валторни і легке «щебетання» флейт, що нагадують пташиний спів і звучання мисливського рогу.

Послухай твір. Доведи, що саме мелодія є головною ознакою пісенної музики.

Який розвиток найбільш виражений у творі: мелодичний, темповий, тембровий, динамічний? Порівняй характер п'єси Е. Гріга та картини «Ранок» української художниці Євгенії Миронової.

Є. Миронова. Ранок

Послухай пісню. Чи можна назвати її ліричною?
Що змальовують музика та слова твору?

ОСІНЬ

Музика О. Зозулі, слова К. Перелісної

1. Листячко дубове,
листячко кленове
жовкне і спадає
тихо із гілок.
Вітер позіхає,
в кучу їх згортає
попід білу хату
та на моріжок.
2. Айстри похилились,
ніби потомились,
сонечка немає —
спатоньки пора!
А красольки в'ялі
до землі припали,
наче під листочком
вогник догора.

Розучи пісню та виконай її разом з однокласниками на два голоси.

Передай пластичними рухами характер мелодії.

Помірно

Лис-тяч- ко ду- бо- ве, лис-тяч-ко кле-но-ве жовк-не і спа-да-є
ти-хо із гі-лок. Ві-тер по-зі-ха-є, в ку-чу їх згор-та-є
по- під бі-лу ха-ту та на мо-рі-жок.

— — — — — Це цікаво знати! — — — — —

Мелодії та барви чарівниці-осені надихнули на творчість багатьох митців. Її розкішні кольори описав поет Сергій Сухомлинський:

Скільки барв кругом розлито:
пурпур, охра, зелень, просинь.
Це минає тепле літо,
золота надходить осінь.
Край наш, писанка неначе, —
треба тільки вміти бачить!

Російський композитор **Петро Чайковський** присвятив осені чарівливу музику «Осінньої пісні» з циклу «Пори року». А митець Нестор Тернопільський зберіг для нас її красу в фотокартині «Осінні барви Карпат».

Н. Тернопільський. Осінні барви Карпат

Послухай «Осінню пісню» П. Чайковського. Порівняй настрої музики, вірша та фото. Добери інші приклади літературних, музичних, живописних творів про осінь.

ДЕСЯТЬ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ

1. Згадай, що називають *трьома китами музики*. Скажи, хто з композиторів дав таку назву пісні, танцю та маршу:

Петро
Чайковський

Станіслав
Людкевич

Дмитро
Кабалевський

2. Пригадай, що таке пісня. Знайди на табличках види мистецтв, які поєднуються у пісні:

МУЗИКА

ЛІТЕРАТУРА

ХОРЕОГРАФІЯ

3. Поміркуй, за якими ознаками можна розпізнати пісню. Вибери відповідні слова:

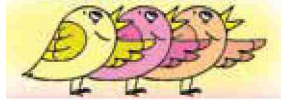
чітка, енергійна, бадьора, ритмічна, пластична, динамічна, мелодійна, наспівна, плавна, співуча

4. Пригадай, що таке музична форма. Розкажи за схемою, як будується пісня.

5. Поясни значення слів *куплет, заспів, приспів*. Покажи ці елементи на прикладі відомої тобі пісні.

6. Пригадай, хто виконує пісню. Скажи, як називаються такі ансамблі:

7. Назви основні види пісень. Знайди у запропонованому переліку зайве слово:

ліричні, обрядові, веселі, колискові, жартівливі, гімни, пісні-марші, пісні-танці

8. Поясни, як ти розумієш слово *пісенність*. Вибери, що є основою пісенності:

МЕЛОДІЯ

РИТМ

ДИНАМІКА

9. Пригадай пісні про осінь. Наспівай їхні мелодії.

«Осінь».

Музика О. Зозулі,
слова К. Перелісної

«Осіння пісня».

П. Чайковський

«Поспішай до школи».

Музика В. Лепешка,
слова В. Зінченка

10. Який із цих творів можна назвати *піснею без слів*? Чому? Пригадай інші інструментальні твори пісенного типу.

ГОЛОВНА ПІСНЯ ДЕРЖАВИ

Прочитай текст. З'ясуй, що таке державний гімн.

Чи знаєш ти, що в кожній країні є особлива, найголовніша пісня? Це *державний гімн* — національний символ, такий само важливий, як державні герб і прапор.

Державним гімном починається кожний ранок країни. Його виконують на урочистих заходах, офіційних прийомах, на честь країни, яку представляють спортсмени-переможці на олімпіадах...

Державні гімни є в усіх країн світу. Кожна держава прагне, щоб її гімн був не лише величним і урочистим, а й відображав історію та сподівання народу, щоб у ньому відчувалися особливості національної музики.

Державний гімн країни може звучати у вокальному (із супроводом) або лише в інструментальному виконанні. На знак любові та пошани до своєї Батьківщини державний гімн слухають стоячи, а військові при цьому віддають честь.

Поміркуй, чому саме гімн є головною піснею держави.

Словничок

Гімн (з грец. — *славити, хвалити*) — урочиста, велична пісня, один з найдавніших вокальних жанрів.

Державний гімн — офіційний символ держави (поряд із державним гербом і прапором).

Офіційними символами української держави є:

ДЕРЖАВНИЙ ГЕРБ
УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ПРАПОР
УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика *М. Вербицького*

Слова *П. Чубинського*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці,
запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
і покажем, що ми, браття, козацького роду.

— — — — — Це цікаво знати! — — — — —

Перші гімни виникли у Стародавній Греції. Ці урочисті, величні пісні складали на честь давньогрецьких богів. Згодом з'явилися гімни, присвячені знаменним подіям, пам'ятним датам, видатним людям...

У сучасному світі важливе значення мають *державні гімни* — національні символи країн. Існують й інші різновиди цього пісенного жанру: *військові гімни, спортивні, релігійні...*

Свій гімн мають студенти всього світу. Можливо, твоя школа також має власний гімн.

Державний гімн України. Музика *М. Вербицького*, слова *П. Чубинського*

Пісню «Ще не вмерла Україна» написано понад 130 років тому. Її музику створив український композитор зі Львівщини **Михайло Вербицький** на вірші поета Павла Чубинського.

Цей твір став Державним гімном України — головною піснею нашої держави.

Музику гімну було затверджено Верховною Радою України в 1992 році, а в 1996 — закріплено Конституцією України. Текст гімну (один куплет і приспів) схвалено Верховною Радою України в 2003 році.

Послухай Державний гімн України. Який характер має його музика?

Що ти відчуваєш, слухаючи головну пісню своєї держави?

Проведи спостереження: де і коли звучить Державний гімн України. Як слухають його люди?

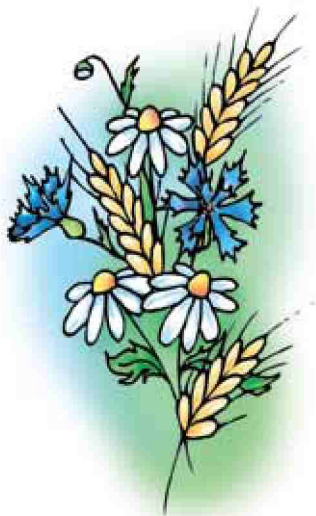

Послухай пісню композитора з Харківщини Миколи Ведмедері на слова Наталії Іванюк.
Які почуття викликає у тебе ця пісня?

УКРАЇНА

Музика М. Ведмедері, слова Н. Іванюк

1. На ромашковому полі,
де птахи живуть на волі,
там волошок очі сині —
це у рідній Україні!
2. Там, де рік гірські потоки,
де ростуть стрункі осоки,
де озера журавлині —
це у рідній Україні!
3. На верхівках гір тумани,
і краса там незрівнянна,
чисті роси на калині —
це у рідній Україні!

Розучи пісню та виразно виконай її. Передай у співі свою любов до рідного краю.

Помірно

ПІСНІ РІДНОГО КРАЮ

Прочитай текст. Поміркуй, чому пісня є улюбленим народним жанром.

З давніх-давен пісня живе з українським народом. Вона торкається серця людини ще у ранньому дитинстві і залишається у ньому навіки.

Тепло і щиро написав про рідні пісні та свої враження від них український поет Василь Симоненко:

Я вірив, що краще всього —
пісні, які знав дідусь.
Вмощуй на коліна до нього
і в очі йому дивлюсь.

А він вимовляє, виспіває
гарячі прості слова —
і все давниною сивою
в очах моїх ожива.

І плачу, було, й сміюся,
як слухаю ті пісні...
Спасибі ж тобі, дідусю,
за те, що ти дав мені.

А що відчуваєш ти, слухаючи пісні рідного краю? Чим відгукується на них твоє серце — радістю, печалю, задумливістю, усмішкою... ?

Наспівай свої улюблені народні пісні та розкажи про них.

Які українські пісні «живуть» у твоїй родині?

Чи знаєш ти, які види народних пісень існують?

Попрацюймо разом!

Пригадайте українські народні пісні за малюнками.
Наспівайте їхні мелодії.

«Я маленький пастушок»

«Диви-диви»

«Ой єсть в лісі калина»

«Корольок»

Визначте, яка з цих народних пісень:

- дитяча
- жартівлива
- колядка
- пісня-танець.

Які ще види українських народних пісень ви знаєте? Наведіть приклади.

Віктор Косенко. «Пасторальна»

Мій рідний край у золоті лісів,
і синь небес — у дощових оковах.
Мій рідний край купається в красі
і надиха на музику та слово...

Краса рідного краю завжди чарувала письменників, художників, музикантів. Український композитор **Віктор Косенко** зобразив її у п'єсі «Пасторальна».

Послухай музику. Що вона виражає та зображає?
Яка музична мова твору?

Порівняй зміст і характер п'єси В. Косенка та картини Романа Іванишина «Українська ідилія».

Р. Іванишин. Українська ідилія

Словничок

Пастораль (з лат. — *пастуша пісня*) — мистецький твір, що змальовує щасливі сцени сільського життя і картини спокійної природи.

Близькою до пасторалі за змістом є *ідилія*.

Прочитай казку. Поміркуй, чому пташка не спі-
вала у золотій клітці. Чому володар відпустив її?

КАЗКА ПРО РІДНИЙ КРАЙ

Калмицька народна казка

Колись давно одному східному володареві подару-
вали чудову пташку. Навіть сонце сповільнювало свій
рух, слухаючи її пісні.

Пташці зробили золоту кліт-
ку. Але вона не співала. Тоді
винесли її в сад. І там пташка
мовчала. За порадою мудреців її
вивезли до лісу, але й там вона
не співала.

Наймудріший з мудреців
порадив провезти пташку по
країні. Біля одного маленького болота повісили клітку з
пташкою на суху гілочку дерева.

Коли засяяла край неба рання зоря, пташка рап-
том стрепенулась, випростала крила і стрілою злетіла
вгору, але вдарилася об золоте пруття клітки та впала.
Сумно озирнулася навкруги й тихо заспівала. Сто вісім
пісень журби проспівала вона.

«Так от звідки моя пташка! Це її рідний край», —
задумливо промовив володар. Він згадав своє рідне
місто, яке не бачив уже три роки, і наказав відчинити
дверцята клітки й випустити пташку.

І тоді всі пташки заспівали славу рідному краю,
заспівали тисячу й одну пісню свободи й любові до
вітчизни.

Ось що таке рідна земля та воля!

Як ти думаєш, чому і птахи, і люди сумують за
рідним краєм?

Пригадай пісні, приказки та прислів'я про
батьківщину та рідний край.

Послухай пісню українського композитора Олександра Злотника.

Яку картину «намалював» тобі цей твір?

БАРВИ РІДНОЇ ЗЕМЛІ

Музика О. Злотника, слова О. Вратарьова

1. Ми веселі маляри,
що ранкової пори
розмалюєм рідну землю
у святкові кольори.
Наші барви чарівні,
наші іскри запальні.
Кожна барва, наче пісня
української землі.

Приспів:

Райдуга-веселка,
нам допомагай,
кольори веселі
дітям роздавай.
Буде небо синє,
ниви золоті,
буде в Україні
радість назавжди.

2. Буде сонячний розмай,
і Карпати, і Дунай...
Зелен-гай і чисте поле,
і далекий небокрай.
Наші барви чарівні,
наші іскри запальні.
Кожна барва, наче пісня
української землі.

Приспів.

Розучи пісню та виразно виконай її разом з однокласниками.

У приспівках проплескуй музичний пульс пісні.

1. Ми ве- се- лі ма-ля-ри, що ран- ко- во- ї по- ри роз-ма-лю-єм рід-ну зем-лю

у свят-ко-ві ко-льо-ри. На-ші бар-ви ча-рів-ні, на-ші іс-кри за-паль-ні. Кож-на бар-ва, на-че піс-ня

ук-ра-їн-сько-ї зем-лі. Рай-ду-га-ве-сел-ка, нам до-по-ма-гай, ко-льо-ри ве-се-лі ді-тям роз-да-вай.

Бу-де не-бо си-не, ни- ви зо-ло-ті, бу-де в Ук-ра-ї-ні ра-дість на-зав-жди.

Розглянь репродукцію картини «Краєвид з веселкою» російського художника Костянтина Сомова.

К. Сомов. Краєвид з веселкою

Поміркуй, чи близькі за змістом і настроєм ця картина та пісня «Барви рідної землі».

НАЙПЕРША ПІСНЯ

Прочитай вірш українського поета Миколи Сингаївського. Про який вид пісень у ньому йдеться?

Колискова пісня, колискова —
то найперша матерна мова.
Пахне вона м'ятою і цвітом,
чебрецевим і суничним літом.

Пахне молоком і споришами...
Скільки в ній ласкавості і шани,
скільки в ній тривожності
людської,
і надій, і сивини гіркої...

Колискова пісня, колискова —
то солодка матерна мова.

Микола Сингаївський

Пригадай, що таке колискова. Поміркуй, чому її називають найпершою піснею.

Опиши характер цієї пісні.

Які колискові ти знаєш? Заспівай.

Словничок

Колискова — пісня для заколисування дитини, один із найдавніших видів народної творчості. Музика колискової має спокійну та лагідну мелодію, заколискуючий ритм, уповільнений темп. Ознаки колискової пісні можна почути не лише у вокальній, а й в інструментальній музиці.

Послухай пісню. Чи можна назвати її колисковою?
Розучи пісню і виконай її з плавними рухами рук.

ОЙ ХОДИТЬ СОН

Українська народна пісня

1. Ой ходить сон коло вікон,
а дрімота коло плота.
Питається сон дрімоти:
«Де ми будем ночувати?»
2. «А де хата теплесенька,
де дитина малесенька.
Туди підемо ночувати
і дитину колихати».
3. «А в нас хата теплесенька
і дитина малесенька!
Ходіть до нас ночувати
і дитину колихати».

Помірно

1. Ой хо- дить сон ся ко- ло ві- кон, ти:
Пи- та- єть- ся сон дрі- мо- та.
«Де ми бу- дем но- чу- ва- ти?»

Віктор Косенко. «Коліскова»

Коліскова — найперша пісня у житті малюка. А до-рослим вона нагадує про дитинство і батьківську любов.

Ніжністю та ласкою сповнено коліскову українсько-го композитора **Віктора Косенка**. Своєю щирістю й мелодійністю музика твору близька до народної пісні.

Послухай п'єсу. Чому вона має «пісенну» назву?
Розкажи, що виражає та зображає музика.

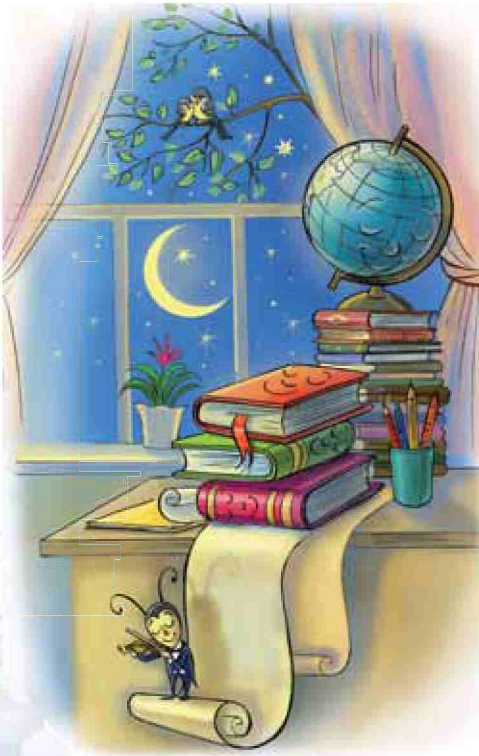
Визнач, скільки частин у творі: одна, дві чи три.

Послухай пісню. Поясни, чому вона так називається. Розучи пісню та виконай її в характері колискової.

КОЛИСКОВА ШКОЛИ

Музика та слова *О. Лобової*

1. Закотився день за обрій,
опустився вечір добрий,
і чаклунка-ніч розкрила
в небі зоряні вітрила.
Все затихло: ліс і річка,
слон і пташка невеличка;
все затихло — і навколо
все заснуло — навіть школа.
2. Дзвоник спить —
затих до ранку,
сміх пішов з шкільного ґанку,
біля дошок сплять указки,
а в книжках — чарівні казки.
Сплять шкільні стільці і парти,
на стіні барвисті карти,
і наснилося журналам —
в них лише найвищі бали.

3. Школа спить, вона втомилась,
бо весь день старанно вчилась,
і цвіркун співа поволі
колискову рідній школі
Закотився день за обрій,
опустився вечір добрий,
вітерець хмаркам шепоче
казку зоряної ночі.

Склади інструментальний супровід до вступу, використовуючи трикутник і маракаси.

Помірно

За-ко-тив-ся день за об-рій, о-пус-тив-ся ве-чір доб-рій,
Все за-тих-ло — ліс і річ-ка, слон і пташ-ка не-ве-лич-ка,

1.

і чак-лун-ка - ніч роз-кри-ла в не-бі зо-ря-ні віт-ри-ла.
все за-тих-ло — і на-вко-ло

2.

все за-сну-ло, на-віть шко-ла.

— — — — — Це цікаво знати! — — — — —

Створити пісенний музичний образ допомагає **легато** — плавне, зв'язне виконання звуків. У нотному запису легато позначають спеціальною дужкою — **лігою**:

Легато й інші способи видобування звуків належать до **штрихів**.

ПІСНІ НАРОДНОЇ СЛАВИ

Прочитай текст. Поміркуй, про який вид народних пісень ідеться у вірші.

У кожній бандурі —
коштовна перлина:
душа кобзаря —
співця України.
Бо пісня про волю
навік застається,
із серця у серце
вогнем переллється.

А струни бандури сумують і плачуть.
В них наше минуле озветься неначе.
І ділиться болем, і душу лікує.
Хто серцем багатий, той спів цей почує...

Людмила Чижова

Співуча бандура, сивий кобзар, крилата пісня про волю, про минуле... Це лине над землею уславлена українська дума. А чи знаєш ти, чим особлива ця пісня?

Дума — старовинна музично-поетична розповідь про славетні історичні події, народних героїв.

Думи складали і виконували народні музиканти — кобзарі та бандуристи. Завдяки їхній творчості українську думу та бандуру в усьому світі вважають музичними символами нашої країни.

Що таке думи? Хто їх складав і виконував?
Поміркуй, чому пісню-думу та бандуру вважають символами України.

Микола Лисенко. «Дума кобзаря» (з опери «Тарас Бульба»)

Думу можна почути не лише з вуст народного кобзаря, а й у професійній музиці.

Одну з таких пісень створив український композитор **Микола Лисенко** до опери «Тарас Бульба».

Ця опера розповідає про подвиги українського козацтва. Тому в ній оживає жанр старовинної думи. За сюжетом твору, старий кобзар оповідає людям про героїчне минуле запорозьких козаків і закликає постояти за вітчизну.

Послухай «Думу кобзаря». Про що йдеться у творі? Поміркуй, який співочий голос звучить.

Розкажи про характер музики. Чи змінюється він протягом твору?

Розглянь старовинну гравюру «Запорозькі козаки».

Запорозькі козаки. Старовинна гравюра

Поміркуй, який малюнок можна виконати до «Думи кобзаря» М. Лисенка.

Послухай пісню. Про що вона розповідає?
Поміркуй, чому козак залишив рідний дім.

ЇХАВ КОЗАК ЗА ДУНАЙ

Українська народна пісня

1. Їхав козак за Дунай,
сказав:
«Дівчино, прощай!
Ти, конику вороненький,
скачи та гуляй!»

Постій, постій, козаче,
твоя дівчина плаче:
«Як ти мене покидаєш, —
тільки подумай!»
2. Свиснув козак на коня:
«Оставайся
здорова!
Як не згину, то вернуся
через три года!

Білих ручок не ламай,
ясних очок не стирай,
мене з війни зі славою
к собі очідай!»

Розучи пісню, стежачи за нотним записом. Склади, позначені лігами, розспівуй на два звуки. Виконай пісню наспівно та лірично, а потім — енергійно, маршово. Який характер виконання тобі подобається більше?

Помірно

1. Ї- хав ко- зак за Ду- най, ска- зав: «Дів- чи- но, про- щай!

Ти, ко- ни- ку во- ро- нень- кий, ска- чи та гу- ляй!»

«По- стій, по- стій, ко- за- че, тво- я дів- чи- на пла- че,

як ти ме- не по- ки- да- еш, — тіль- ки по- ду- май!»

— — — — — Це цікаво знати! — — — — —

Виявляється, що українська народна пісня «Їхав козак за Дунай» має автора. Ним вважають харківського козака **Семена Климовського**.

Цю пісню було створено майже 300 років тому. Згодом вона стала популярною в усій Європі, а найбільш у Німеччині, де вважається власним фольклорним твором.

До мелодії цієї пісні зверталися німецькі композитори Людвіг ван Бетховен та Карл Марія Вебер. А ще — російський композитор Олександр Аляб'єв, українські музиканти Роман Савицький і Микола Різоль...

Про історію та дивовижні перетворення цього музичного твору розповідається у кінофільмі «Пісня Всесвіту «Їхав козак за Дунай».

Микола Різоль. Варіації на тему української народної пісні «Їхав козак за Дунай»

Славетна народна пісня «Їхав козак за Дунай» неодноразово здобувала «друге життя» в нових музичних творах.

Для виконання на баяні її обробив український композитор і баяніст **Микола Різоль**.

У цьому творі мелодія пісні (*тема*) звучить кілька разів, але щоразу по-новому. Така музична форма називається **варіаціями**.

Послухай твір. Початок кожної варіації позначай піднятою рукою.

Простеж, як змінюється звучання пісні.

Розглянь фото витинанки «Їхав козак за Дунай» школярки Валентини Белінської (м. Південноукраїнськ).

В. Белінська. «Їхав козак за Дунай...». Витинанка

Намалюй власні живописні «варіації» на цю народну пісню.

Попрацюймо разом!

Розгляньте схему. Пригадайте основні елементи музичної мови.

Розкажіть, які елементи музичної мови зазнають найбільшого розвитку у варіаціях М. Різоля.

Словничок

Варіації (з лат. — зміна, різновид) — музичний твір, у якому основна мелодія (тема) набуває різноманітних змін: мелодичних, ритмічних, ладових, темпових, динамічних, тембрових тощо.

КОЛИ ПІСНЯ ЖАРТУЄ

Прочитай текст. Подумай, чому багато пісень мають жартівливий характер.

Влучний жарт й весела усмішка здавна живуть у мистецтві.

Якось славетна полтавська піснярка **Маруся Чурай** пожартувала над своїм коханим Грицем. Так з'явилася пісня «Грицю, Грицю, до роботи», яка вважається українською народною.

А колись жодне свято не відбувалося без **частівок**. Виконавці по черзі виходили у коло й у коротеньких веселих куплетах висміювали ледарів і нероб, боягузів та брехунів, жадібних і злих людей. А «герої» частівок впізнавали себе й намагалися стати кращими.

Ти, напевне, знаєш чимало таких веселих пісень-жартів. Деякі з них присвячено школі та школярам:

На уроках співів
співали частівок —
вчителі їх як почули,
про уроки геть забули...

На уроці праці
влаштували танці —
ми ногами працювали
так, що туфлі всі порвали...

Т. Василько

Пригадай відомі тобі частівки або жартівливі пісні. Наспівай їх.

Про що вони розповідають? Яка їхня музика?

Поміркуй, чи можуть інструментальні твори мати жартівливий характер.

Родіон Щедрін. «Пустотливі частівки»

На згадку про народні пісеньки-жарти російський композитор **Родіон Щедрін** написав твір «Пустотливі частівки».

У ньому веселі кумедні історії розповідають не співаки, а інструменти оркестру.

Послухай музику.

Яка її мова: мелодія, ритм, лад, темп, тембр?

Чи вдалося композитору передати жартівливий характер частівок? Якими засобами?

Які інструменти звучать найбільш яскраво?

Розглянь фото в'язаної картини «Частівки». Чи відтворює вона характер цього музичного жанру?

Частівки. В'язана картина

Словничок

Частівки — жартівливі пісні у формі куплетів, що виконуються на одну мелодію.

Послухай і розучи пісню. Над якими рисами характеру вона «жартує»? Чого навчає слухачів?

ГРИЦЮ, ГРИЦЮ, ДО РОБОТИ

Українська народна жартівлива пісня

1. — Грицю, Грицю, до роботи! —
в Гриця порвані чоботи.
— Грицю, Грицю, до телят! —
в Гриця ніженьки болять.
2. — Грицю, Грицю, молотити! —
Гриць нездужає робити.
— Грицю, Грицю, врубай дров!
— Кахи-кахи! Нездоров!
3. — Грицю, Грицю, роби хліб!
— Кахи-кахи! Щось захрип!
— Грицю, Грицю, іди їсти!
— Ой, чекайте, де б тут сісти?!

Швидко

1. — Гри-цю, Гри-цю, до ро- бо- ти! В Гри- ця пор-ва- ні чо- бо- ти.

Гри-цю, Гри-цю, до те- лят! В Гри-ця ні- жень- ки бо- лять!

Попрацюймо разом!

Розгляньте фото. Продумайте, як виконати пісню у ролях. Виразно заспівуйте пісню, передаючи жартівливий діалог.

Пісня «Грицю, Грицю, до роботи»
у виконанні третьокласників Київської ЗОШ № 151

Прочитай вірш українського поета Грицька Бойка.
Чи можна назвати його жартівливим?

ЯК НЕВДАХА ВИСТУПАВ

— От я вчора виступав!
Ви б почули, як співав!
Хоч немає слуху,
я горлав щодуху:
до-ре-мі-фа-соль-ля-сі!
Голос мій почули всі!

А скінчив — що сталось!
З місць усі зірвались,
сцену ледь не рознесли,
а мене вхопили —
аж на вулицю несли
і вже там... набили!

Як ти вважаєш, чи успішно виступив співак? Що він зробив неправильно?

Поміркуй, які рядки вірша слід читати із захопленою, а які — з сумною інтонацією.

Знайди інші жартівливі твори про музикантів.

ПІСЕННИЙ КАЛЕНДАР

Прочитай текст. З'ясууй, які пісні називають календарно-обрядовими.

Пісні з давніх-давен живуть з народом. Люди співали про свої радощі й туги, важливі події у природі та житті.

Лунають пісні й на улюблені народні свята. До кожного свята створювались особливі обряди й пісні — такий собі пісенний календар. Так і виникла сучасна назва цих старовинних фольклорних творів — *календарно-обрядові пісні*.

Кожний різновид цих пісень виконують на певне свято:

- *колядки* — на Різдво;
- *щедрівки* — під старий Новий рік (13 січня);
- *веснянки* — на Масницю та у день весняного рівнодення (22 березня);
- *купальські* — на Івана Купала;
- *жниварські* (зажинкові та обжинкові) — на початку жнив та після їх закінчення.

Знайди у тексті різновиди календарно-обрядових пісень. На які свята їх виконують?

Словничок

Календарно-обрядові пісні — старовинний жанр пісень, що виконуються під час народних календарних свят: Нового року, Різдва, Масниці тощо.

Розглянь репродукцію картини чернігівської художниці Олени Мороз «Щедрий вечір, добрий вечір».

О. Мороз. Щедрий вечір, добрий вечір

Яка календарна пісня відповідає обряду, зображеному на картині?

Які ще пісні виконують на зимові свята?

Попрацюймо разом!

Послухайте українські колядки та щедрівки.
Пригадайте свої улюблені пісні зимових свят.

Уявіть, що з хати в хату
ми йдемо колядувати.
А співаємо дуєтом:
кожна пара — по куплету.
Хто найкраще проспівась,
бал найвищий здобуває!

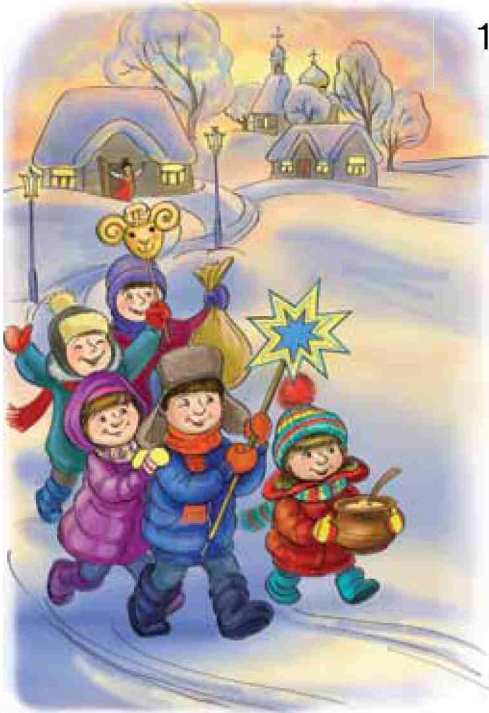
Об'єднайтесь у дуєти. Проведіть у класі конкурс колядників і щедрувальників.

Послухай і розучи пісню українського композитора Івана Островерхого на слова Володимира Кленца.

ОЙ, ЩЕДРІВКО

Музика І. Островерхого, слова В. Кленца

1. Ходить вечір, ходить ясний,
зорями багатий,
тихо стукає у шибку,
щоб защедрувати.
Ти заходь, заходь до хати —
раді тобі люди.
Якщо ти приніс щедрівку —
в домі щастя буде.

Приспів:

Ой, щедрівко,
щедрівочко,
щедра пташка мила,
ти своєю добротою
нас усіх зігріла.

2. Місяць зорі розсипає
по сніжку м'якому.
Щедрий вечір на порозі
щастя зичить дому.
Він несе щедрот вервечку
до хліва й комори.
Щедрий вечір, добрий вечір
в хаті і надворі.

Приспів.

Якому народному обряду присвячено пісню?
З якими почуттями слід її виконувати?

Темп мазурки

1. Хо- дить ве- чір, хо- дить яс- ний, зо- ря- ми ба-
Ти за- ходь, за- ходь до ха- ти — ра- ді то- бі

га- тий, ти- хо сту- ка- є у шиб- ку,
лю- ди. Як- що ти при- ніс щед- рів- ку —

Приспів:

щоб за-щед-ру-ва- ти. Ой, щед-рів-ко, щед -рі- воч- ко,
в до- мі щас-тя бу- де.

щед-ра пташ-ка ми- ла, ти сво- є- ю доб- ро- то- ю

нас у- сіх зі- грі- ла.

Уважно прислухайся до святкових пісень, що звучать на зимові свята.

Привітай з Новим роком і Різдвом дорогих тобі людей подарунком на вибір:

ДЕСЯТЬ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1.

Поміркуй, яке значення має пісня у житті людини. Розкажи про роль пісні у твоїй родині.

2.

Розглянь карту України пісень на с. 26 підручника. Які міста цієї країни найбільш цікаві для тебе? Чому?

3.

Яку пісню вважають найпершим вокальним жанром? Вибери правильну відповідь і наведи приклад такої пісні:

КОЛИСКОВА

ЖАРТІВЛИВА

КОЛЯДКА

4.

Скажи, що таке гімн. Яка пісня є Державним гімном України? Назви автора її музики:

Микола
Леонтович

Микола
Лисенко

Михайло
Вербицький

5.

Що таке дума? Обери правильну відповідь:

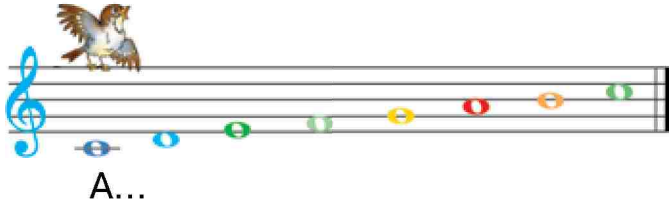
плавна, мелодійна
пісня для заколисування
дитини

українська пісня
про історичні події,
народних героїв

Пригадай, хто створював і виконував думи.

6.

Розглянь нотний запис. Як називається такий спосіб виконання? Заспівай гаму як вокаліз.

7.

Наведи приклади жартівливих пісень. Чому вони набули поширення у народі? Які людські вади висміюють?

8.

Які пісні називають календарно-обрядовими? Вибери з переліку їх назви:

колискові, колядки, щедрівки, думи, веснянки, купальські, жартівливі, жниварські

9.

Пригадай, що таке музична форма. У якій формі пишуть пісні?

10.

Пригадай наведені та інші пісні про зиму. Виконай їх із рухами або з ритмічним супроводом.

«Щедрик».
Українська
народна пісня

«Я маленький пастушок».
Українська
народна пісня

«Ой, щедрівко».
Музика І. Островерхого,
слова В. Кленца

ПІСЕННИЙ ПОДАРУНОК ДО ЗИМОВИХ СВЯТ

ВІТАЄМО З РІЗДВОМ

Музика С. Ткачука, слова Л. Вахняк

1. В одну морозну тиху ніч,
як падав сніг лапатий,
зійшлись звірятка лісові
з Різдвом усіх вітати. } Двічі

Приспів:
Дінь, дінь,
бом, бом,
дінь, дінь,
бом, бом,
колядка лине
небом.
Дінь, дінь,
бом, бом,
дінь, дінь,
бом, бом,
вітаємо
з Різдвом.

2. Тремтить вогонь воскових свіч,
радіють ведмежата,
і зайчик, й білка, і сова,
і всі навкруг звірята. } Двічі

Приспів.

3. І блідий місяць засвітивсь,
ясна зоря настала,
Ісус у яслах народивсь,
і нова радість стала. } Двічі

Приспів.

Помірно

1. В од- ну мо- роз-ну ти- ху ніч, як па- дав

сніг ла- па- тий, зі- йшлись зві- ря-тка лі-со- ві

з Різд-вом у- сіх ві- та- ти. Зі- йшлись зві-

ря-тка лі- со- ві з Різд-вом у- сіх ві- та- ти.

Приспів:

Дінь, дінь, бом, бом, дінь, дінь, бом, бом, ко-

ляд-ка ли- не не- бом. Дінь, дінь, бом, бом, дінь,

дінь, бом, бом, ві- та- є- мо з Різд-вом. Дінь, // та- є-

|| Для закінчення

з Різд-вом.

2. Трем- // та- є- мо з Різд-вом.

Попрацюймо разом!

Співайте пісню урочисто і святково. Супроводжуйте приспів грою на ударних інструментах на вибір:

ТРИКУТНИК

МАРАКАСИ

БУБОН

КСИЛОФОН

ЗАПРОШУЮТЬ ТАНЕЦЬ І МАРШ

ЯК КРОКУЄ МУЗИКА

Пригадай пісні за малюнками. Що поєднує їхній зміст?

Заспівай свої улюблені зимові пісні. Покажи оплесками, як «крокує» музика.

Прочитай казку. Уяви, що трапилося з ведмедиком.

Цей день для ведмедика Мишка був найщасливішим. Його новорічна мрія нарешті здійснилася! Мишка прийняли до найкращого в світі лісового ансамблю! Ще й інструмент дали — новенький червоний барабан з тугою перетинкою і гладенькими дзвінками паличками.

Тільки на цьому ведмедикове щастя й скінчилося. Тому що барабан ніяк не хотів слухатися свого нового господаря. А юний барабанщик ніяк не міг зрозуміти диригента, який уже вкотре говорив йому про якісь долі.

Заліз Мишко під ялинку, сів, схилив голову на барабан і замислився. Усе переплуталося в його думках: долі сильні й слабкі, долі, долі, долі...

І от здається Мишкові, що вся музика якимось дивом перетворюється... на кроки!

Одні — важкі, поважні, як у татка-ведмедя: бум, бум, бум. Інші — легкі, грайливі, як у зайченяти: стриб-стриб, стриб-стриб.

І найдивовижніше — кроки ті не плутаються, а чітко, струнко дотримуються черги:

бум — стриб-стриб,
бум — стриб-стриб,
бум — стриб-стриб...

Та раптом — БУМ!!! Це паличка барабанна впала... і розбудила ведмедика.

Підхопивсь Мишко, очима спросоння кліпає, і враз його осяйнуло: он воно що! Виходить, музичні «кроки» — це і є оті таємничі долі! І так само, як кроки бувають важкі й легкі, так і долі є сильні й слабкі! Отже грати їх треба то гучніше, то тихіше.

«Ну, тепер усе вийде! — зрадів ведмедик. — Мерщій на репетицію!» А барабан на боці весело застукотів дерев'яними паличками в такт його крокам.

Поясни, до чого подібні музичні долі. Як слід виконувати сильні долі, а як — слабкі?

Музика будується на чергуванні **долей**:

- **сильних** — важких, наголошених;
- **слабких** — легких, ненаголошених.

Рівномірне чергування сильних і слабких долей у музиці називається **пульсом** або **мétrом**.

Петро Чайковський. «Вальс сніжинок», «Марш»
(з балету «Лускунчик»)

Послухай фрагменти з балету «Лускунчик». Уважно прислухайся, як «крокує» музика «Вальсу сніжинок», а як — «Маршу». Визнач, яка лічба відповідає кожному твору:

раз-два або *раз-два-три*.

Основні музичні метри — дводольний і тридольний:

У будь-якому метрі сильна доля завжди припадає на рахунок *раз*.

На схемах сильна доля позначається **акцентом** (>).

Розглянь малюнок. Поміркуй, як назва цього приладу пов'язана з музичним метром.

Прочитай вірш.

Нам з тобою дуже звично
відчувати рух ритмічний:
дні, години і хвилини,
серця перестук невпинний...

А у музиці, здається,
теж маленьке серце б'ється
і відлічує ритмічно *метр* —
одвічний пульс музичний.

Метроном

Ти його відчути маєш:
він в піснях завжди лунає,
в танцях плескає в долоні,
в марші йде в стрункій колоні...

Музика — ритмічна, ладна —
метру повністю підвладна.
Ось чому сміється й плаче
серце музики гаряче.

З'ясує, що у навколишньому світі подібне до музичного метра. Уважно прислухайся до «кроків» музики, що звучить навколо тебе.

Послухай і розучи пісеньку. Про що вона?
Чи можна назвати її жартівливою?

ЧОМУ ВЕДМІДЬ УЗИМКУ СПИТЬ

Музика Л. Кніпера, слова О. Коваленкова

1. По галявці лісовій,
як мороз був міцний,
йшов ведмідь
в затишок свій
в теплій шубі хутряній.
До свого ішов барлогу,
не збиваючись з дороги,
як проходив через міст,
став лисиці він на хвіст.
2. Здійняла лисиця крик,
зашумів темний ліс,
і ведмідь злякався, втік,
на сосну стару поліз.
На сосні веселий дятел
білці хатку конопатив,
він сказав:
— Ходить навчись!
І куди стаєш, дивись.

3. Тоді вирішив ведмідь:
як зима — треба спать,
по стежинах не гулять,
на хвості не наступать.
У барлозі він без страху
взимку спить
під сніжним дахом
і радіє неспроста,
що родився без хвоста.

Склади план виконання пісні. Придумай, як за змістом пісні влаштувати маленьку виставу.

Весело, жваво

1. По га- ляр- ці лі- со- вий, як мо- роз був міц- ний, йшов вед-

мідь в за-ти-шок свій в теп- лій шу- бі хут- ря- ній. До сво-

го і- шов бар- ло- га, не зби- ва- ю- чись здо- ро- ги, як про-

хо- див че-рез міст, став ли- си- ці він на хвіст. 2. Здій-ня-

Попрацюймо разом!

Об'єднайтесь у дві групи. Перша група проплескує ритм пісні, а друга відбиває музичний метр кроками або на барабані:

По га- ляр-ці лі- со- вий, як мо- роз був міц- ний...

Словничок

Ритм — чергування звуків і пауз різної тривалості. Основою будь-якого ритму є музичний **метр**.

Метроритм (поєднання метра та ритму) — важливий елемент музики.

КРАЇНА ЗАГАДКОВИХ РИТМІВ

Поміркуй, який Музичний кит володарює у країні Загадкових Ритмів. Прочитай розповідь, яку склав цей кит.

Танець виник дуже давно. Перші танці відтворювали події життя та працю людей: рухи сівби, жнив, будівництва, полювання тощо. Згодом з'явилися різні види танців і виникло мистецтво танцювальних рухів — *хореографія*.

Танцювальна музика — один із трьох типів музики. Вона дуже різноманітна. Головне у ній — *ритм*, адже саме він є візитною карткою кожного танцю. Важливим для танцювальної музики є також певний *темп* — повільний, помірний чи швидкий.

Поєднання ознак танцювальної музики називається *танцювальністю*.

Колись танцювальну музику створювали лише для супроводу рухів. Потім танцювальність стала самостійним типом музики, що відчувається у різних музичних жанрах: піснях, п'єсах, симфоніях.

Розглянь зображення. Назви відомі тобі танці. За якими ознаками можна визначити танцювальну музику?

Розглянь карту Країни Танців. Прочитай назви танцювальних царств.

Чи відомо тобі, що означають слова *народний*, *бальний*, *класичний*?

Подумай, чому Царство Балету межує з усіма іншими царствами.

Словничок

Танець — мистецтво ритмічних рухів під музику. Основні види танців: *народні*, *бальні*, *класичні*, *сучасні* тощо. Усі вони можуть поєднуватись у балеті.

Танцювальна музика — один із трьох типів музики. Вона має чіткі ритм і темп, що відповідають характеру певного танцю.

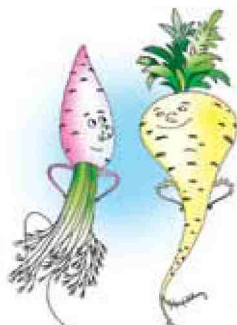
Послухай пісеньку. Якому Музичному киту її присвячено?

ТАНОК

Українська народна пісня

Танцювала риба з раком,
а петрушка з пастернаком,
а цибуля з часником,
красна дівка — з козаком.

За чоботом — чобіток:
дуже гарний в нас танок.

Проспівай пісню у танцювальному характері.
Обери темп, який найбільше їй відповідає.

Тан-цю- ва- ла ри- ба з ра-ком, а пет- руш- ка з пас- тер- на-ком,

а ци- бу- ля з час- ни- ком, крас-на дів- ка — з ко- за- ком.
За чо- бо- том — чо- бі- ток: ду- же гар- ний в нас та- нок.

Проспівай пісню за нотним записом, виділяючи сильні доли.

Простеж, як музичний метр «розподіляє» мелодію на рівновеликі фрагменти — такти.

Словничок

Такт — фрагмент музичного твору між двома сильними долями.

Розмір тактів «вимірюється» метром і позначається двома цифрами на початку нотного запису.

Верхня цифра розміру вказує на кількість долей у такті (2, 3 тощо), а нижня — на їх четвертну або восьму тривалість.

Едвард Гріг. «Танець ельфів», «Похід гномів»

Норвезький композитор **Едвард Гріг** дуже любив свою північну країну, її казки та легенди. Тому у творах митця живуть персонажі норвезького фольклору — маленькі казкові чоловічки ельфи та гноми.

Ельфи — ніжні, тендітні, з прозорими крильцями. Вдень вони весело й безтурботно пурхають серед квітів у чарівному танку. А вночі світяться, немов маленькі ліхтарики, вказуючи шлях тим, хто заблукав.

Гноми живуть у печерах, горах і лісах. За легендами, вони охороняють підземні скарби. Їх танок жвавий і нестримний, ніби то наближається, то віддаляється...

Послухай п'єси Е. Гріга. Які картини намалювала тобі музика? Чи можна назвати її пісенною; танцювальною; маршовою?

Порівняй елементи музичної мови п'єс: мелодії, ритм, лад, динаміку, темп.

Послухай і розучи пісню. Якому типу музики її присвячено?

ЧОБІТКИ МОЇ ЧЕРВОНІ

Музика і слова А. Житкевича

1. І весело, і сердито
чобітки мої пошито.
Мабуть, що і чоботар
мав у серці Божий дар,
бо пошив мені чоботи
для цікавої роботи.
2. Чобітки мої червоні
за роботою в погоні,
вибивають — цок-цок-цок —
полечку і гопачок.
Лиш би музиченьки грали,
вони б добу танцювали.
3. Стану з друзями у коло,
закружляє все довкола.
Хай підківки цокотять,
барабани гуркотять.
Хто до танцю
не лінивий,
той щасливий,
той щасливий.

Знайди, які танці згадуються у тексті пісні.
Чи можна назвати музику пісні танцювальною?

Жваво

І ве-се-ло, і сер-ди-то чо-біт-ки мо-ї по-

ши-то. Ма-буть, що і чо-бо-тар мав у сер-ці Бо-жий

дар, бо по-шив ме-ні чо-бо-ти для ці-ка-во-ї ро-

бо-ти.

1.

2.

Попрацюймо разом!

Для виконання пісні «Чобітки мої червоні» поділіться на дві групи.

Перша група проплескує ритм пісні, а друга відбиває її метр на шумових інструментах за вибором:

ТАНЦЮВАЛЬНІ РИТМИ УКРАЇНИ

 Прочитай текст. Назви українські народні танці.

Танцювальна музика України багата й різноманітна. Найвідоміші народні танці: *гопак*, *козачок*, *метелиця*, *коломийка*, *шумка*, *аркан*... У кожного з них — особлива історія та власне неповторне «обличчя».

Аркан — гуцульський танець. За переказами, він походить від могутніх легенів, що спустилися з гір боронити рідний край. Тому аркан танцюють лише чоловіки.

Коломийки отримали свою назву від міста Коломия. Саме тут з'явилися ці швидкі й задерикуваті пісні-танці. Близькою за характером до коломийок є українська пісня-танець **шумка**.

Послухай музику аркану, коломийки або шумки. Порівняй характер і музичну мову цих творів. Які ще танці українського народу ти знаєш?

«Козачок» (із Симфонії невідомого автора початку XIX століття)

Козачок — веселий, рухливий танець з музикою на дві долі: раз-два, раз-два... Він виник у середовищі воїнів-козаків, про що свідчить назва танцю.

Козачок виконують одна або кілька пар танцюристів. Музика звучить у швидкому темпі, тому танцюристи мають бути дуже вправними. Виконавці козачка часто змагаються між собою у танцювальній майстерності.

Український козачок з давнини був популярним не лише у народі, а й серед професійних митців. Музика цього танцю звучить у Симфонії невідомого автора, створеній 200 років тому — на початку XIX століття.

Дізнайся про значення слова *симфонія* на «Сторінках-підказках».

Послухай «Козачок» із Симфонії невідомого автора. опиши характер музики та уяви, як танцюють козачок. Обери завдання щодо музики танцю:

наспівай
мелодію

проплескай
метр

покажи
танцювальні рухи

Послухай пісню. Якому танцю її присвячено?
Що ти знаєш про гопак? Як його танцюють?

ГАРНИЙ ТАНЕЦЬ ГОПАЧОК

Українська народна пісня

1. Я навприсядки скачу,
чобітками тупочу.
Ту-пу, ту-пу, тупочу,
наче пташка, я лечу.

Приспів:

Гоп, гоп, тупочу,
наче пташка, я лечу. } *Двічі*

2. Тілі-тіль — веде смичок,
гарний танець гопачок.
А бандура —
брень, брень, брень,
танцювали б цілий день.

Приспів:

Гоп, гоп, брень, брень, брень —
танцювали б цілий день. } *Двічі*

Розучи пісню, стежачи за нотним записом. Виконуй її з оплесками або з ритмічним супроводом.

Весело

Я нав-при-сяд-ки ска- чу, чо- біт- ка- ми ту- по- чу.
Ту- пу, ту- пу, ту- по- чу, на- че пташ-ка, я ле- чу.
Гоп, гоп, ту- по- чу, на- че пташ-ка, я ле- чу // я ле- чу.

Модест Мусоргський. «Гопак» (з опери «Сорочинський ярмарок»)

Російський композитор **Модест Мусоргський** написав оперу «Сорочинський ярмарок». Музика цього твору пронизана інтонаціями українських пісень і танців.

Один з кращих номерів опери — веселий жартівливий гопак на мелодію української народної пісні «На березку у ставка».

Чим же особливий цей танок?

Гопак — веселий, запальний танець українського народу. Його назва походить від вигуку «Гоп!», яким звичайно закінчується виконання танцю. А ще — від слова *гупати*, тобто тупотіти, підстрибувати, стрибати.

І справді, виконавці гопака притупують ногами, стрибають, кружляють — спочатку неквапливо, а потім усе швидше і швидше.

Кожен танцюрист вигадує власні танцювальні рухи. Тоді танець перетворюється на змагання: хто танцює краще.

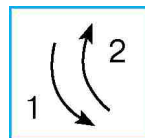
Гопак здавна був улюбленим танцем козаків. Тому його музика часто звучить мужньо та героїчно.

Послухай «Гопак» з опери М. Мусоргського.

Яка музика танцю? Як вона змінюється протягом твору?

Визнач, як «крокує» музика: на дві чи на три долі.

Тактуй під музику за схемою.

Словничок

Тактування — показ музичного метра помахами рук.

На сильну долю (*раз*) рука диригента завжди рухається вниз.

Послухай пісню. Чи можна назвати її музику танцювальною?

А МЕТЕЛИЦЯ

Музика О. Зозулі, слова В. Ярмуша

1. А метелиця полем стелеться,
долом падає сива тьма...
То з-за лісу, наче з кріса,
вдарила полум'ям білим зима. } Двічі

2. І як зойкнуло сніговертями,
та на радість, та на добро...
Цвітом інею сад обсіяний.
Там є господарем Дід Мороз. } Двічі

3. А метелиця полем стелеться,
перекочує через яр...
Усміхаючись, роздуваючи } Двічі
біле полум'я аж до хмар.

Обери зручну для себе партію і розучи пісню.
Виразно заспівай, чітко дотримуючись ритму.
Про який танець нагадала тобі назва пісні?

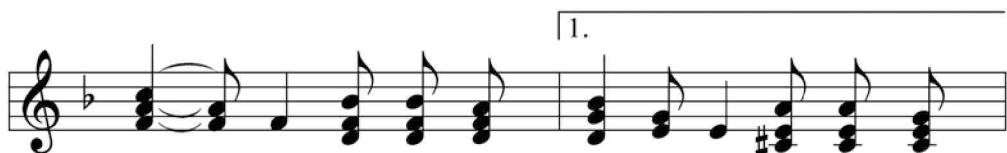
Жваво, весело

А ме- те- ли- ця по- лем сте- лить-ся, до-лом

па- да- є си- ва тьма... То з-за лі- су, на- че

з кри- са, вда- ри- ла по- лу- м'ям бі- лим зи-

ма. То з-за // по- лу- м'ям бі- лим зи- ма.

Танцювальні портрети

МЕТЕЛИЦЯ

Український народний танець

Метелиця — веселий, швидкий дводольний танець. Танцюристи кружляють у стрімкому хороводі, змінюють напрямки рухів, ніби вирує справжня заметіль. Звідси і походить назва танцю.

Раніше метелицю танцювали зі співом. Згодом музику танцю стали виконувати як інструментальний твір, часто на бандурі.

Послухай музику метелиці.

Уяви, якими мають бути рухи, щоб танець нагадував справжню зимову хурделицю. Покажи їх.

ЦАРСТВО НАРОДНИХ ТАНЦІВ

Пригадай танці за малюнками. Назви їх.
Послухай фрагменти гопака, метелиці, аркана.

Скажи, яке походження мають усі ці танці.
Які ще народні танці тобі відомі?

Прочитай лист від Танцювального кита. Мандруй
разом із ним Царством Народних Танців.

Любий друже! Запрошую тебе до Царства Народних
Танців — найдавнішого царства танцювальної країни.

Тут живуть танці різних народів: України і Росії, Біло-
русі та Польщі, Грузії, Угорщини, Італії... А ще — компо-
зиторська музика, схожа на народні танці.

Мандрувати Царством Народних Танців — справжнє
задоволення, адже у кожного танцю не лише особливі
ритми та рухи, а й своя історія. А щоб не заблукати се-
ред розмаїття народних танців, скористайся картою та
галереєю танцювальних портретів. За їх допомогою ти
дізнаєшся про виникнення й особливості багатьох тан-
ців, навчишся розрізняти їх.

Твій друг Танцювальний кит

Попрацюймо разом!

Розгляньте карту Царства Народних Танців. Прочитайте назви танцювальних міст.

Пригадайте, які народні танці вам відомі. Розкажіть про них.

Покажіть рухи танців на вибір.

Знайдіть на карті назви народних танців таких країн:

УКРАЇНА

РОСІЯ

ПОЛЬЩА

Послухай пісеньку. Проспівай її з тактуванням, стежачи за нотним записом.

ДІД АНДРІЙ

Румунська народна пісня
Український текст О. Лобової

1. Дід Анд- рій на став гу- се- ня- ток гнав.
— Ді- ду, за- че- кай, па- роч- ку про- дай!

1. Дід Андрій на став: гусеняток гнав.
— Діду, зачекай, парочку продай.
2. Посміхнувся дід:
— Любий мій сусід, затанцюй мені і усіх жени.

Чи підтверджує зміст пісні, що танцювальне мистецтво з давнини шанувалось у народі?

Попрацюймо разом!

Дізнайтеся, що таке *канон*, на «Сторінках-підказках».

Об'єднайтеся у дві групи. Виконайте пісню «Дід Андрій» каноном на два голоси за схемою:

2 4				
	Дід Анд-рій на	став	гу-се-ня-ток	гнав...
2 4				
		Дід Анд-рій на	став	гу-се-ня-ток...

Михайло Глінка. «Лезгинка» (з опери «Руслан і Людмила»)

Оперу «Руслан і Людмила» російський композитор **Михайло Глінка** написав за поемою Олександра Пушкіна. Як будь-яка казка, цей музичний твір сповнений чарівності і таємниць. А ще — прекрасної виразної музики, яка веде слухачів стежинами музичної вистави.

...У замку чаклуна Чорномора танцюють гості. Для одного з танців композитор використав ритм лезгинки.

Лезгинка — стрімкий дводольний танець, поширений серед народів Кавказу. Його музика чітка, ритмічна, енергійна.

У лезгинці зазвичай відтворюються рухи орла, тому чоловік має бути сильним і спритним, а дівчина — гнучкою та граціозною.

Послухай музику. Що вона тобі «намалювала»?
Передай характер танцю оплесками або рухами.

Послухай пісню. Якому танцю вона присвячена?
Опиши характер музики.

ПОЛЬКА

Чеська народна пісня

1. Сяє в небі сонечко, сонечко,
золотє донечко, донечко,
вітер бачить
хмарочку, хмарочку:
«Гей, станцюєм
полечку, полечку!»

Приспів:

Тра-ля-ля-ля,
тра-ля-ля-ля.
Гей, станцюєм
полечку, полечку!

} Двічі

2. Струни скрипки тонкі, тонкі,
звуки флейти дзвінкі, дзвінкі,
грайте, труби, голосніш, голосніш,
танок буде веселіш, веселіш.

Приспів:

Тра-ля-ля-ля, тра-ля-ля-ля.
Танок буде веселіш, веселіш.

} Двічі

3. Руки самі хлопають, хлопають,
ноги самі тупають, топають,
дружить танець з піснями, піснями:
«Гей, співайте всі з нами, всі з нами!»

Приспів:

Тра-ля-ля-ля, тра-ля-ля-ля.
Гей, співайте всі з нами, всі з нами!

} Двічі

Розучи пісню, чітко дотримуючись ритмічного рисунка. Придумай до приспіву рухи або супровід.

Швидко, весело

Ся- є в не-бі со-неч-ко, со-неч-ко, зо-ло- те-є до- неч-ко, до- неч- ко.

Ві-тер ба- чить хма-роч-ку, хма-роч-ку: «Гей, стан-цю-єм по-леч-ку, по-леч-ку!»

Тра- ля ля-ля, тра- ля- ля-ля. «Гей, стан-цю-єм по-леч- ку, по-леч-ку!»

Танцювальні портрети

ПОЛЬКА

Чеський народний танець

Полька (з чеськ. — *половина*) — веселий, рухливий танець. Польку танцювали дрібними, «половинними» кроками — звідси й пішла її назва.

Полька виникла як народний танець у Чехії, невдовзі стала відомою в усьому світі, а згодом — популярною на балах.

Музика польки легка й граціозна. Іноді танець має програмну назву, наприклад «Військова», «Соловейко».

Послухай народний танець на вибір. Дізнайся про його походження та особливості.

ЦАРСТВО БАЛЬНИХ ТАНЦІВ

Розглянь карту Царства Бальних Танців. Назви яких танців тобі відомі?

Поміркуй, чому ці танці названо бальними.

Бальними називають танці для виконання на танцювальних вечорах (балах). Усі бальні танці є парними, тобто виконуються у парі.

Більшість із них мають народне походження: *полонез, мазурка, менует, вальс, полька* та ін.

Попрацюймо разом!

Пригадайте танці за малюнками. Доберіть до кожного з них відповідний опис.

Менует (з фр. — *малий, дрібний*) — старовинний французький танець у тридольному розмірі. Його виконують парами, рухаючись маленькими кроками, плавно та граціозно.

Менует виник як народний танець, однак уже в XVII ст. (майже 400 років тому) потрапив до замків і палаців і став улюбленим бальним танцем.

Вальс (з фр. та нім. — *кружляти*) — найпопулярніший бальний танець. Він може мати різний темп і характер, проте завжди створюється у тридольному розмірі. Пари, що танцюють вальс, весь час кружляють.

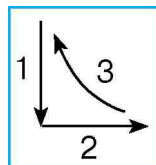
Вальс виник понад 300 років тому на основі австрійського *лендлера* та інших народних танців Австрії, Німеччини і Чехії. Згодом він перетворився на бальний танець, набувши граціозності й витонченості.

Поміркуйте, чим схожі ці танці.

Чому їх називають бальними?

Послухайте менует і вальс на вибір.

Тактуйте на три долі за схемою.

Послухай і розучи пісню. Опиши характер музики. Який її метр: дводольний чи тридольний?

ЗОЗУЛЯ

Польська народна пісня
Український текст М. Фіненка

1. Подружки у гаю
пісеньку співають,
а зозуля сива
їм допомагає.

Приспів:
Ку-ку! Ку-ку!
Ля-ля-ля! Ля-ля-ля!
О-ді-рі-ді,
о-ді-рі-ді-ді-на,
о-ді-рі-ді-ді-на, у-ха!

2. Чуєш, гра сопілка
весело та дзвінко?
Тільки-но заграє —
йде луна по гаю.

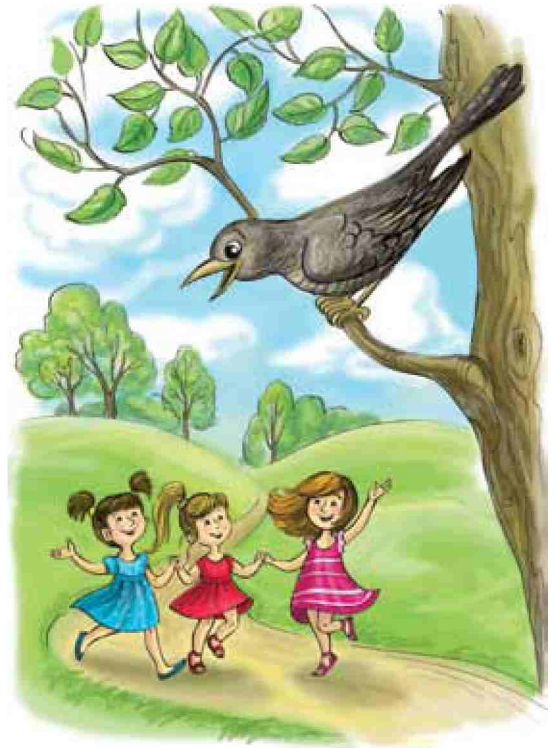
Приспів.

3. Пісні переливи
з вітром відлітають,
а про що ті співи —
то зозуля знає.

Приспів.

4. Як закінчим пісню,
другу заспіваєм,
весело мазурку
вихром закружляєм.

Приспів.

Виконай пісню з рухами або тактуванням.
Чи знаєш ти, у ритмі якого народного танцю її
створено? Знайди його назву в тексті пісні.

Пожвавлено, граціозно

tr

1. По-друж-ки у га-ю пі-сень-ку спі-ва-ють,
а зо-зу-ля си-ва їм до-по-ма-га-є.

Приспів:

Ку-ку! Ку-ку! Ля-ля-ля! Ля-ля-ля!

О-ді-рі-ді, о-ді-рі-ді-ді-на, о-ді-рі-ді-ді-на,
у-ха! о-ді-рі-ді-ді-на, у-ха!

Танцювальні портрети

МАЗУРКА

Польський народний танець

Мазурка (від назви польської області Мазовії) — веселий, рухливий танець у тридольному розмірі.

Виконують танець парами. У мазурці немає певних фігур, тому танцюристи імпровізують — вигадують рухи у ході танцю.

Згодом народна мазурка набула шляхетності, блиску і стала одним з популярних бальних танців.

Послухай мазурку на вибір. Придумай танцювальні рухи до музики мазурки.

Фридерик Шопен. «Полонез» ля мажор

Польський композитор **Фридерик Шопен** жив далеко від рідного краю і дуже сумував за Польщею. Свою любов до батьківщини він передав у музиці, де звучать мотиви польських народних танців, зокрема мазурки та полонезу.

Полонез (з фр. — *польський*) — один із найдавніших танців. Колись його називали великим, або пішим, тому що музика танцю нагадує урочисту ходу (тільки на три долі).

У давнину народний полонез виконували лише чоловіки. Згодом величним танцем-ходою стали відкривати бали: гості ставали у пари та довгим ланцюгом ішли залю з поклонами та присіданнями. Так полонез став популярним бальним танцем.

Урочистий, величний, блискучий характер має «Полонез» ля мажор Ф. Шопена. Цей твір став музичним символом Польщі — його мелодія звучить як радіопозивні цієї країни.

Послухай полонез Ф. Шопена.

Уяви стародавнє та сучасне виконання цього танцю.

Пасадобль

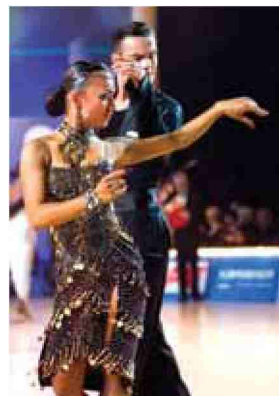

Джайв

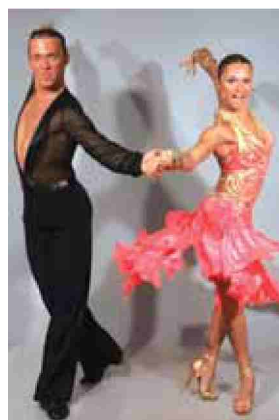
Протягом останнього століття в усьому світі набули популярності бальні танці Латинської Америки:

- запальна бразильська *самба*;
- пристрасна кубінська *румба*;
- мексиканський *пасодобль*, що відтворює дійство іспанської кориди;
- веселий північно-американський *джайв*;
- пустотливий і безтурботний танець *ча-ча-ча* — наймолодший з усіх латиноамериканських танців.

У багатьох країнах світу влаштовують справжні змагання на краще виконання цих та інших бальних танців. У таких конкурсах беруть участь і дорослі, і діти.

Самба

Ча-ча-ча

Переглянь виконання латиноамериканського танцю на вибір. Чим особлива його музика?

ЧАРІВНИЙ СВІТ БАЛЕТУ

Прочитай вірш «Зимовий вечір» української поетеси Лідії Компанієць.

Вечірній час... Метелиця мете.
Вітрисько дме в шибки та у причілок...
Татусь читає, мама щось плете –
зима для хлібороба — відпочинок.

Під завірюхи нескінченний спів
вмикаєм телевизор — я і тато, —
а на екрані «Танець лебедів»
танцюють молоденькі лебедята.

Я музику сполохати боюсь,
вона прекрасна, ніби дивне диво.
Заслухався, зчарований, татусь,
і мама посміхається мрійливо...

Шкода, не чує музики-краси,
не бачить лебедят сестра Оленка:
вона у нас завжди у ці часи
вже міцно спить, бо зовсім ще маленька.

Яке враження справив на глядачів танець?
Чи знаєш ти, про яку музику йдеться? Хто її автор?

Петро Чайковський. «Танець маленьких лебедів»
(з балету «Лебедине озеро»)

«Танець маленьких лебедів» — один з найбільш популярних творів російського композитора **Петра Чайковського**. А написаний він був для балету «Лебедине озеро».

Ніжна, вишукана музика захоплює слухачів чарівністю і щирістю. Недаремно вона дуже часто звучить як самостійний музичний твір.

Уважно послухай музику. Уяви, як балерини виконують танець лебедят.

Як звучить музика? Чи змінюється її характер протягом твору?

Визнач музичну форму твору за допомогою схем:

Двочастинна форма

Тричастинна форма

Прочитай текст. Пригадай, що ти ще знаєш про балет.

Балет (з фр. — *танець*) — музично-театральна вистава, де всі персонажі танцюють. Нерозривно поєднані музика і хореографія передають зміст вистави, характери та почуття її дійових осіб.

Основою балету є **класичний танець** — виразні, відточені, досконалі, особливим чином дібрані рухи. Невипадково слово *класичний* перекладається з латинської як *зразковий*.

До кожного балету створюють лібрето — сценарій, за яким розгортаються дії. А ще — спеціальні декорації та костюми.

Найчарівніші балети створено на казкові сюжети. Наприклад, **Петро Чайковський** написав балети за казками «Лускунчик», «Спляча красуня» і «Лебедине озеро». У них танцюють не лише відважні принци та прекрасні принцеси, а й леbedі, іграшки, солодоці, квіти...

«Вальс квітів» з балету «Лускунчик»

Розглянь малюнки, які присвятили балетній музиці П. Чайковського твої однолітки.

Алексеева Дар'я.
Лебедине озеро

Ромашова Софія.
Вальс квітів

Шепілова Настя. Лебедине озеро

Послухай або переглянь фрагмент балету П. Чайковського на вибір.

Передай у малюнку власні враження від музики.

Послухай пісню. Які танці згадуються у пісні?
Що тобі про них відомо?

У КОЖНОГО СВІЙ МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ

Естонська народна пісня

1. Взяв волинку наш сусід,
грає він з дитячих літ,
грає, грає: ті-рі-ліль,
звуки тануть: ті-рі-ліль.

Приспів: Ля-ля-ля, ля-ля-ля-ля...

2. Саша Сауе дудку взяв,
танці різні він заграв:
ті-рі-лі-лі, ті-рі-ліль —
польку, вальси і кадрилль.

Приспів: Ту-ту-ту, ту-ту-ту-ту...

3. Чує пісню весь лужок —
це ж Юку узяв ріжок.
В коло друзі всі зійшлись:
ті-рі-ліль — повеселись!

Приспів: Ду-ду-ду, ду-ду-ду-ду...

4. Лине музика жива —
хто танцює, хто співа,
всі ми граєм — хто на чім!
Ті-рі-лі-лі— хто на чім!

Приспів:

Ля-ля-ля, ля-ля-ля-ля,
ту-ту-ту, ту-ту-ту-ту,
Ду-ду-ду, ду-ду-ду-ду,
піль-піль-піль, ті-рі-ліль.

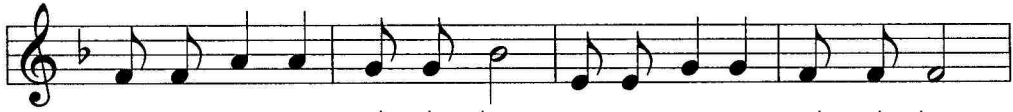

Розучи пісню. У кожному приспіві покажуй голо-
сом і рухами, ніби граєш на різних музичних ін-
струментах: волинці, дудці, ріжку.

Рухливо

1. Взяв во-лин - ку наш су - сід, гра - є він з ди - тя - чих літ

гра - є, гра - є: ті - рі - ліль зву - ки та - нуть: ті - рі - ліль.

Приспів.

Ля - ля - ля, ля - ля - ля - ля, ля - ля - ля, ля - ля - ля - ля,

ля - ля - ля, ля - ля - ля - ля, ля - ля - ля, ля - ля - ля...

Танцювальні портрети

КАДРИЛЬ

Кадриль (від фр. та ісп. — група з чотирьох осіб) — веселий, пустотливий парний танець, найчастіше у дводольному розмірі.

Історія кадрилі незвичайна. Кадриль виникла у Франції понад 200 років тому як бальний танець, а згодом поширилась серед різних народів.

Сучасна кадриль має багато різновидів: українська, білоруська, литовська, естонська, американська... Найбільш поширений цей танець у Росії.

Кадриль виконують танцювальні дуети у парній кількості (2, 4, 6, 8 і т. д.). Пари стають по чотирикутнику або по колу та виконують свої партії (фігури) по черзі та разом.

ТАНЕЦЬ ПЛЮС ПІСНЯ

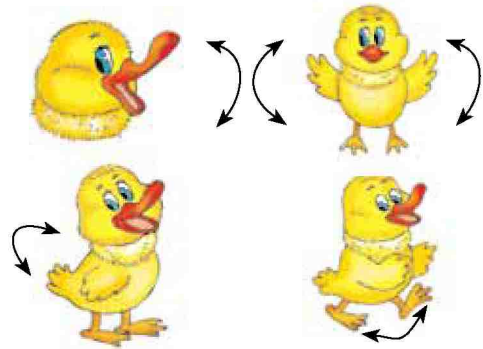
Розглянь малюнки. Чи відомі тобі ці пісні? Яким народам вони належать?

«Корольок»

«Полька»

«Танець каченят»

Поміркуй, чим можна доповнити спів.
Виконай пісню-танець на вибір з рухами.

Поеднання співу і рухів є старовинною традицією багатьох народів.

До жанру пісні-танцю звертаються й сучасні композитори, наприклад, створюючи пісні для дітей.

Петро Чайковський. «Камаринська» (з «Дитячого альбому»)

Камаринська — старовинна російська народна пісня-танець. Виконували камаринську здебільшого чоловіки, змагаючись у танцювальній майстерності.

Кадр з мультфільму «Камаринська»

Характер танцю веселий, жартівливий, темп швидкий, музичний розмір дводольний, іноді — тридольний.

Мелодію і ритм народної камаринської використав **Петро Чайковський** у п'єсі з «Дитячого альбому».

Послухай музику. Які почуття передає та викликає цей танець? Яка його музична мова?

— — — — — Це цікаво знати! — — — — —

Щоб передати характер камаринської, композитор використав *стакато* — уривчасте, коротке виконання звуків. У нотному запису цей штрих позначається крапкою над нотою або під нею:

Швидко

Розучи веснянку, стежачи за нотним записом.
Склади рухи за змістом пісні, скориставшись підказкою на картині «Подоляночка» львівського художника Івана Сколоздри.

ПОДОЛЯНОЧКА

Українська народна пісня

І. Сколоздра. Подоляночка.
Розпис на склі

1. Десь тут була подоляночка, десь тут була молодесенька, тут вона сіла, тут вона впала, до землі припала, сім літ не вмивалась, бо води не мала.
2. Ой устань, устань, подоляночко, ой устань, устань, молодесенька, вмий своє личко, личко біленьке, біжи до Дунаю, бери молоденьку, бери ту, що скраю.

Помірно

1. Десь тут бу-ла по-до-ля-ноч-ка, десь тут бу-ла мо-ло-де-сень-ка,
тут во-на сі-ла, тут во-на впа-ла, до зем-лі при-па-ла,
сім літ не вми-ва-лась, бо во-ди не ма-ла.

— — — — — Це цікаво знати! — — — — —

Назви деяких пісень-танців походять від слів, з якими вони виконувались у давнину. Згодом тексти пісень «загубилися», а кумедна назва твору залишилась. Серед таких танців — російська *бариня* та білоруська *бульба*.

Бариня — жвавий танець, назва якого походить від приспіву «Бариня ти моя».

Бариню танцюють соло або парами, а музиканти всіляко варюють та прикрашають мелодію.

Бульба (з білорус. — *картопля*) — улюблений танець білоруського народу. Він має швидкий темп, гострий дводольний ритм і веселу мажорну мелодію.

А свою незвичну назву цей танець здобув від слів, присвячених... звичайній картоплі:

Ти бери картоплю швидше,
бо вона — найкраща їжа,
бо смакує і варена,
і в кожухах запечена.
Трам, там, там та-ра-рам, там, там,
без картоплі лихо нам.

Послухай музику пісні-танцю на вибір.
Дізнайся більше про цей твір та розкажи про нього.

ТАНЦЮВАЛЬНИЙ КАРНАВАЛ

Прочитай казку. Послухай фрагменти музичних творів.

Ця історія трапилася зовсім недавно і зовсім недалеко звідси — на Планеті Барвистої Музики, у Країні Загадкових Ритмів. Тисячі сурмачів роз'їхалися всією планетою з повідомленням:

Чекає всіх палац дзеркал
на танцювальний карнавал.
Танці! Просимо, будь ласка,
бути у костюмах, масках.
Той, хто танці всі впізнає,
приз музичний здобуває!

І от нарешті у головному палаці танцювальної країни привітно засяяли вогні й залунала чарівна музика. Країна Загадкових Ритмів приймала гостей...

Першим до зали увійшов поважний красень у вишуканому вбранні. Його урочисті кроки чергувалися з галантними поклонами, а музика нагадувала святкову інструментальну ходу:

Нині, як і в давнину,
бал я першим
розпочну!
Скаже вам моє ім'я,
що приїхав
з Польщі я.

Раптом у залі промайнула весела пара: струнка дівчина з парубком.

— О, це теж гості з Польщі! — вигукнув хтось.

— А от і ні! — всміхнулася красуня:

Маю я таке ім'я,
що здається — з Польщі я.
А я — Чехії дитина,
а по-чеські — *половина*.

Підморгнула й побігла далі, прихопивши із собою запальну, граціозну дводольну мелодію.

А тим часом у коло вступив кавалер у чорному фракці з дамою в ошатній бальній сукні:

Жив у Австрії мій дід,
там і я побачив світ,
а тепер вже кожний знає,
як натхненно я кружляю.
Зараз підхоплю і вас —
щоб запам'ятали

І залу заповнила легка, казково чарівна, ніжна мелодія — *раз-два-три, раз-два-три...*

Тільки-но припинилось лагідне кружляння — до центру зали швидко і нестримно, наче гірська річка, впливла чорноока красуня:

Я — донька свого
 народу,
дагестанського
 я роду,
я гаряча, мов вуглинка,
а зовуть мене

Пройшлася у запальному ритмі — й загубилася серед гостей.

І одразу, під звуки веселих бубнів та мелодійних скрипок, з'явився бравий парубок у вишиванці й червоних шароварах. Та як тупне чобітком:

Маю українську вдачу:
коли сумно —
 я не плачу!
Щоби всі уміли так —
розучіть танок

І пішов по колу — все швидше
і швидше...

...Увесь вечір лунала музика у дзеркальному палаці. Кружляли у святковому хороводі російський *трепак* і аргентинське *танго*, чарівний угорський *чардаш* та італійська *тарантела*, запальний молдавський *жок*, іспанське *болеро* і танець англійських моряків — *жига*...

Країна Загадкових Ритмів приймала гостей — таких різних, але однаково дорогих і жаданих.

Пригадай назви танців, які зустрілися на карнавалі. Перевір себе за карткою реєстрації гостей.

Знайди у тексті назви танців, які тобі не відомі. Дізнайся про них і доповни казку.

Картка реєстрації гостей танцювального карнавалу

Полонез — старовинний польський танець урочистого характеру, яким відкривають бали.

Полька — чеський народний танець у дводольному метрі та швидкому темпі.

Вальс — парний бальний танець австрійського походження, виконується на три долі.

Лезгинка — швидкий енергійний танець, поширений серед кавказьких народів.

Гопак — український народний танець, що виконується з поступовим прискоренням.

Попрацюймо разом!

Ті, хто розпізнав танці на карнавалі, здобувають музичний приз — дискотеку.

Перегляньте відеозаписи сучасних танців. Розучіть кілька танцювальних рухів.

Слухайте танцювальну музику й імпровізуйте — створюйте власний танець.

Послухай пісню. Кому її присвячено?
Які почуття передає і викликає музичний твір?

МАТУСЮ РІДНЕНЬКА

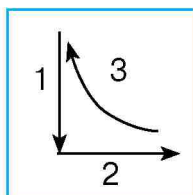
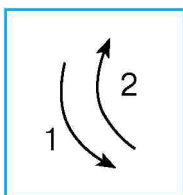
Музика В. Гребенюка, слова Л. Височин

1. Матусю рідненька,
найкраща, єдина,
щоб ти не хилилась
ніколи в журбі,
і сонце, і води,
і даль журавлину
онуки і діти
дарують тобі.
2. І в осінь, і взимку,
весною і влітку
щоб щастя й здоров'я
у тебе було.
Уклін тобі, рідна
матусю-лебідко,
за молодість нашу,
за радість й тепло.

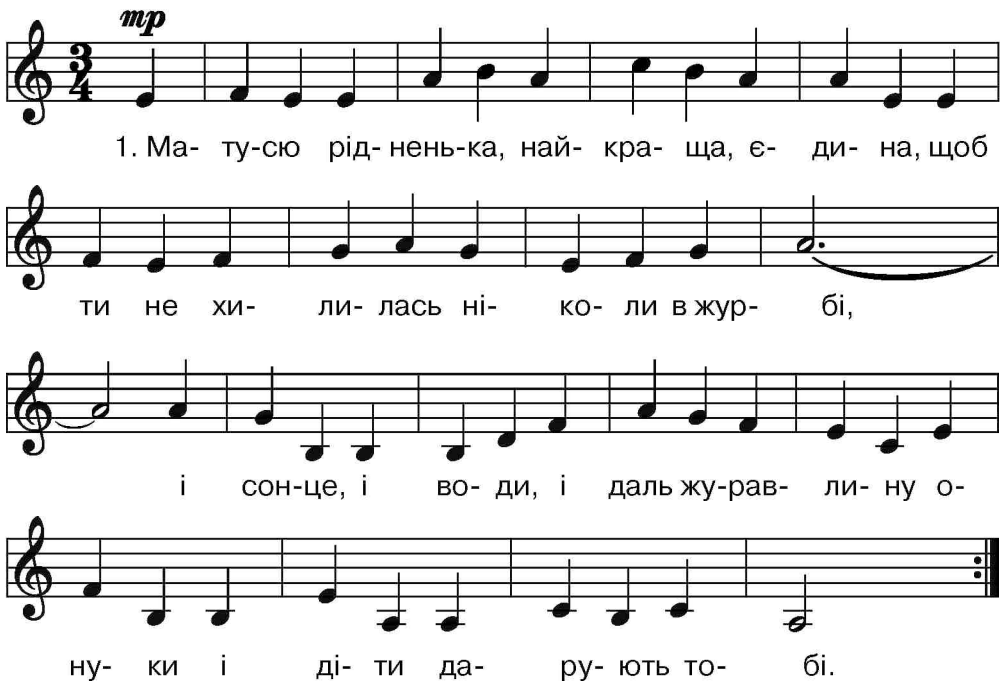
Виконай пісню, передаючи її ніжний, наспівний,
щирий характер.

До якого танцю подібний рух пісні? Добери відпо-
відну схему тактування:

Ніжно

тр

1. Ма-ту-сю рід-нень-ка, най-кра-ща, є-ди-на, щоб
ти не хи-ли-лась ні-ко-ли в жур-бі,
і сон-це, і во-ди, і даль жу-рав-ли-ну о-
ну-ки і ді-ти да-ру-ють то-бі.

Попрацюймо разом!

Складіть програму концерту до свята 8 Березня, вмістивши до неї танцювальну музику для слухання та найкращі пісні для виконання. Об'єднайтесь у три групи:

1 група

готує вітальні
слова та вірші
до концерту

2 група

виконує супровід
на дитячих
інструментах

3 група

імпровізує
танцювальні
рухи

ДЕСЯТЬ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1.

Пригадай, що таке танець. Яка його роль у житті людини? Вибери з переліку основні види танців: народні, бальні, гопак, класичні, мазурка, сучасні, вальс, ча-ча-ча, бульба

2.

За якими ознаками можна визначити танцювальність у музиці? Укажи, що є її основою:

МЕЛОДІЯ

РИТМ

ТЕМБР

3.

Які танці називають народними? Пригадай, яким народам належать ці танці:

мазурка, гопак, полонез, козачок, чардаш, аркан, метелиця, полька, лезгинка, коломийка, шумка, бульба, камаринська

4.

Які танці називають бальними? Обери правильну відповідь:

танці для виконання
на балах

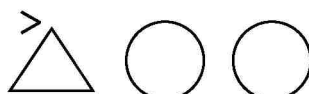
танці для виконання
у балеті

5.

Обери схему, що відповідає руху вальсу, полонезу, мазурки:

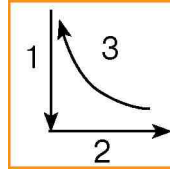
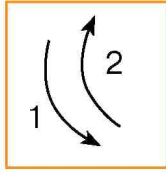
раз- два

раз- два- три

6.

Розкажи про танець, який тобі подобається. Добери до його музики схему тактування:

7.

Виконай ритмічний супровід. Поміркуй, до яких народних і бальних танців він підходить.

8.

Пригадай, що таке балет. Вибери, який вид танцю є його основою:

НАРОДНИЙ

БАЛЬНИЙ

КЛАСИЧНИЙ

9.

Що називають піснею-танцем? Проспівай мелодію та покажи рухи такого твору (на вибір).

10.

Пригадай пісні про весну, веснянки. Виконай їх із рухами або супроводом на дитячих інструментах.

КРАЇНА ЧІТКИХ КРОКІВ

Прочитай вірш. Якому музичному киту його присвячено?

Раз, два — кроком руш!
От заграли сурми туш,
барабани підхопили:
раз, два, три, чотири.

Ліва, права, раз і два —
ритм чіткий, чіткі слова.
Чітко, струнко, величаво
марш крокує: ліва, права!

Виразно промовляй вірш уголос. Крокуй під ритм вірша, як під музику.

Дмитро Кабалевський. «Три варіанти маршу»

Послухай музику. Скільки маршів прозвучало?
Чим особливий кожний варіант маршу? Придумай до них назви.

Поміркуй, чим схожі усі марші. Як визначити марш?

Словничок

Марш (з фр. — рух, похід, ходіння) — музичний твір в енергійному, чіткому ритмі та наближеному до крокування темпі.

Марші, як правило, мають дводольний розмір:

раз- два

раз- два- три- чотири

Пригадай лічилку. Проспівай її на звуках ДО, РЕ, МІ за схемою.

РАЗ, ДВА, ТРИ, ЧОТИРИ

Українська народна лічилка

Раз, два,

три, чо-ти-ри,

ме-не гра-мо-

ти у-чи-ли:

і чи-та-ти,

і пи-са-ти,

крас-но пі-сень-

ку спі-ва-ти.

Виконай лічилку тричі: пісенно, танцювально та маршово.

Змінюй не лише характер звучання, а й текст останньої фрази:

красно пісеньку
співати

різні танці
танцювати

і під марші
крокувати

Послухай пісню. Яка головна думка цього твору?
Співай, повторюючи кожний четвертий рядок.

ПІСНЯ ПРО БАРАБАНЩИКА

Музика Р. Рустамова, слова В. Товаркова

Переклад В. Бойка

1. З друзями разом рушаєш
ти у незвідану путь,
будь і стійким і сміливим,
будь барабанщиком, будь!
Втому нехай відганяє
в спеку, і в дощ, і в туман
твій барабан похідний,
вірний твій друг — барабан.
2. А в небезпеки годину,
в лютий страшний ураган
ти перешкод не лякайся —
першим удар в барабан.
Як підростеш, то і в праці
юних стремлінь не забудь.
Будь і в роботі першим,
будь барабанщиком, будь!
3. А як на подвиг великий
рідний позве тебе край,
першим прийди з барабаном,
першим похід нам заграй.
Твій барабан допоможе
тісно ряди нам зімкнуть!
Сміло веди загони,
будь барабанщиком, будь!

Поміркуй, чи є музика пісні маршовою. Чому для цієї пісні обрано саме такий тип музики?

Проплескай ритм пісні. Чим він незвичний?

Виконай пісню з крокуванням.

В темпі маршу

З дру-зя- ми ра-зом ру-ша-еш ти у не-зві-да-ну

путь, будь і стій-ким, і смі-ли-вим, будь ба-ра-

бан-щи-ком, будь! Будь ба-ра-бан-щи-ком, будь!

Вто-му не-хай від-га-ня-є в спе-ку, і

в дощ, і в ту-ман твій ба-ра-бан по-хід-ний,

вір-ний твій друг — ба-ра-бан, вір-ний твій друг — ба-ра-бан.

Маршова музика — чітка, енергійна, ритмічна, бадьора. Під неї легко крокувати.

Особливістю маршової музики є **пунктирний ритм** — поєднання подовженої сильної та скороченої слабкої долей. Наприклад:

МУЗИКА МУЖНІХ ЛЮДЕЙ

Прочитай текст. Послухай «Военний марш» Франца Шуберта.

У маршу — доля особлива: чіткий, ритмічний, вольовий, він виступає шанобливо і дух підносить бойовий.

Про мужні подвиги та славу, що в людській пам'яті навек, розкажуть в марші величавім дзвінкі оркестри духові.

Марш виник у військовій музиці та є основним її жанром. Він здавна допомагав воїнам долати труднощі походів і крокувати на парадах, віддавати почесні героям та вшановувати їх пам'ять. Саме марш найкраще передає чіткість і стрункість військового строю. Таким є, наприклад, блискучий «Военний марш» австрійського композитора Франца Шуберта.

Існують різні види військових маршів: похідний, парадний, стройовий, зустрічний, фанфарний, прощальний... Усі вони мають різне призначення та відповідний характер музики: енергійний, урочистий, радісний, скорботний... Зазвичай військові марші звучать у виконанні духових оркестрів.

Подумай, чому марш — музика мужніх людей. Назви різні види військових маршів. Поміркуй, до якого з них належить марш Ф. Шуберта. Розкажи про музичну мову цього твору. Що означає його маршовий характер: мелодія, ритм, динаміка, темп?

Олександр Александров. «Священна війна»

Є війнні марші, що стали легендарними символами мужньої боротьби. Один з них — пісня-марш «Священна війна» російського композитора **Олександра Александрова** на слова поета Василя Лебедева-Кумача.

Цей твір було написано у 1941 році, у перші дні Великої Вітчизняної війни. Під його сувору та грізну музику солдати йшли на фронт. І сам автор пісні, композитор О. Александров, проніс її дорогами війни разом із військовим ансамблем, яким він керував.

Марш «Священна війна» є особливим, незвичайним. Уважний слухач одразу зазначить, що написано його ... у тридольному метрі. Проте звучить як справжній марш!

Послухай пісню. Які почуття у ній «звучать»? Пригадай, що таке *пісня-марш*. Супроводжуй музику тактуванням.

Прочитай текст пісні. Подумай, яка музика йому відповідатиме: пісенна, танцювальна, маршова.

ГЕЙ, РОЗВИВАЙСЯ, ДУБ ЗЕЛЕНЕНЬКИЙ

Українська народна пісня

1. Гей, розвивайся,
дуб зелененький,
завтра мороз буде.
Гей, збирайся,
молодий козаче,
завтра похід буде. } Двічі

2. А я морозу
та й не боюся,
завтра розів'юся,
а я походу
та й не боюся,
зараз я зберуся. } Двічі

3. Ой, ви, верби,
сухі верби,
не гніться додолу.
Гей ви, хлопці,
хлопці молодії,
вертайтеся додому. } Двічі

Послухай твір. Чи є він піснею-маршем?

Розучи зручну для себе партію. Виконай пісню з крокуванням.

Маршово

— — — — — Це цікаво знати! — — — — —

Як і «Священна війна», деякі пісні-марші стали справжніми легендами. В Україні такою є маршова пісня «Ой у лузі червона калина» — музичний символ боротьби за свободу й незалежність рідного краю:

Ой у лузі червона калина
похилилася,
чогось наша славна Україна
зажурилася.
А ми тую червону калину
підіймемо,
а ми нашу славу Україну
розвеселимо.

Цю пісню написав століття тому (у 1913 році) український поет і режисер **Степан Чарнецький**. А нині її інколи називають другим гімном України.

Пам'ятник
«Орлятко»,
м. Челябінськ

А пісні-маршу «Орлятко» композитора **Віктора Белого** на слова Якова Шведова навіть поставлено пам'ятник! Цей твір присвячено юним, часто безіменним героям, які віддали своє життя у жорстокій боротьбі з ворогом:
Орлятко, орлятко, полинь аж до сонця,
поглянь на степи з-під хмарин!
Навіки замовкли веселії хлопці,
в живих я лишився один...

Орлятко, орлятко, ідуть ешелони,
в борні перемога прийшла.
Орлят у країні орлиній — мільйони,
і їм невмируща хвала!

Переклад *М. Познанської*

Послухай пісні-марші на вибір. Підспівуй.
Дізнайся про історію створення маршової пісні,
яка тобі сподобалася.

МАРШІ УКРАЇНСЬКОЇ ЗЕМЛІ

Прочитай текст. Поміркуй, чому козаки шанували маршову музику.

*Кобзар
Євген Адамцевич*

Є і нам про що згадати...
Пісне, душу возвелич.
Ой, була в нас ненька-мати
Запорозька славна Січ.

Гей, ви, козаченьки —
вітер в чистім полі,
научіть нащадків
так любити волю.
Гей, ви, козаченьки —
спомин з м'яти-рути,
научіть минулу славу
повернути...

Вадим Крищенко

Україна — край козацької слави. Протягом кількох століть козаки мужньо захищали свободу рідної землі. А допомагала їм у цьому... музика. Поперед козацького війська йшли музички та підбадьорювали бійців мужніми маршами. А похідна маршова пісня додавала сили, єднала, карбувала крок...

Козацькі марші відтворив український композитор, кобзар **Євген Адамцевич**. Його «Запорозький марш» звучить як музичний символ козацької слави.

Послухай «Запорозький марш» Є. Адамцевича. Поміркуй, які засоби виразності відіграють важливу роль у створенні маршового характеру твору:

МЕЛОДІЯ

РИТМ

ТЕМП

ТЕМБР

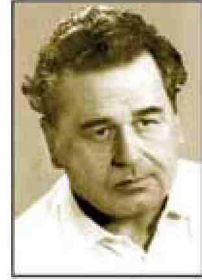
Українська народна пісня «Засвіт встали козаченьки»

Платон Майборода. «Марш»

Одна з улюблених козацьких пісень — «Засвіт встали козаченьки». За легендою, її написала полтавська піснярка Маруся Чурай.

Спочатку це була лірична розповідь про дівчину, що проводить козака у похід. Згодом пісня полюбилася козакам, поступово набула сили, запалу й перетворилася на енергійний козацький марш.

Свій варіант маршу створив на мелодію пісні «Засвіт встали козаченьки» український композитор **Платон Майборода**.

Послухай народну пісню та марш П. Майбороди. Чим схожі і чим різняться ці твори?

Порівняй зміст і характер музики з однойменним петриківським розписом української художниці Марфи Тимченко.

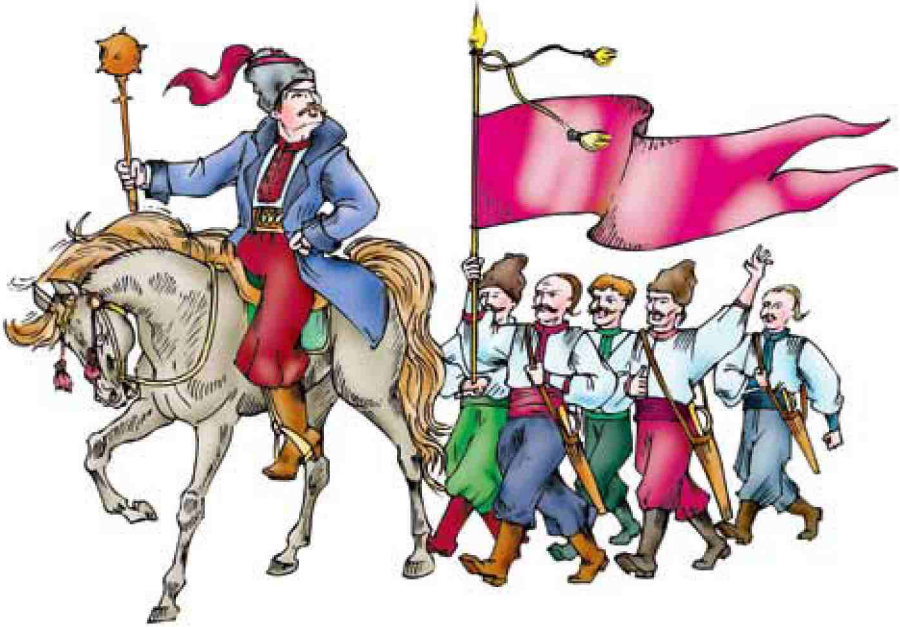
М. Тимченко. Засвіт встали козаченьки (фрагмент)

Послухай і розучи пісню. Про що вона розповідає?
Чи можна назвати цей твір піснею-маршем?

ГЕЙ, ТАМ НА ГОРІ СІЧ ІДЕ

Стрілецька пісня

1. Гей, там на горі Січ іде,
гей, малиновий стяг несе,
гей, малиновий...

Приспів:

Наше славне товариство
гей, марширує: раз, два, три.

2. Гей, попереду кошовий,
гей, як той орел степовий,
гей, як той орел...

Приспів.

3. Гей, отамане, батьку наш,
гей, веди, батьку, вперед нас,
гей, веди, батьку...

Приспів.

Маршово

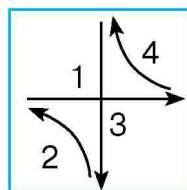
1. Гей, там на го- рі Січ і- де, гей, ма-ли- но- вий стяг не- се,
гей, ма- ли- но- вий. На- ше слав- не то- ва- рист- во
гей, мар- ши- ру- е: раз, два, три.

4. Гей, повій, вітре, зі степів,
гей, дай нам силу козаків,
гей, дай нам силу...

Приспів.

5. Гей, дай нам силу й відвагу,
гей, Україні на славу,
гей, Україні...

Приспів.

Проспівай мелодію пісні з тактуванням на 4 доли за схемою.

Попрацюймо разом!

Продумайте план виконання пісні, використовуючи чергування сольного та хорового співу.

Виконайте пісню-марш з ритмічним супроводом за зразком:

$\frac{4}{4}$				
$\frac{4}{4}$				
$\frac{4}{4}$				

ПАРАД МАРШІВ

Пригадай музичні твори за малюнками.
За потреби послухай фрагменти.

Чим особливий кожний марш? Кому та для чого він призначений?

Охарактеризуй музику різних маршів кількома влучними словами.

Переважну частину маршової музики складають військові марші: *похідні, парадні, стройові, зустрічні, фанфарні, прощальні...*

Також є марші *святкові, спортивні, дитячі, весільні, концертні, траурні* тощо.

Фелікс Мендельсон. «Весільний марш»

Матвій Блантер. «Футбольний марш»

Маршова музика дуже різноманітна. І кожний марш застосовується відповідно до свого призначення.

Наприклад, російський композитор **Матвій Блантер** написав «Футбольний марш». Він часто лунає на стадіонах перед початком футбольних матчів.

А німецький композитор **Фелікс Мендельсон** є автором славного «Весільного маршу», який супроводжує церемонію одруження в багатьох країнах світу.

Однак, незважаючи на різноманітність, усі марші схожі. Адже будь-якому з них властива *маршовість*.

Послухай весільний і футбольний марші. Поділися своїми враженнями від музики.

Поміркуй, що таке маршовість.

Словничок

Маршовість — поєднання характерних ознак маршу: *чіткості, енергійності, ритмічності*.

Послухай і розучи пісню українського композитора з Канади Анатолія Житкевича.

СЕМЕРО ГНОМІВ

Музика і слова А. Житкевича

1. Жили на світі семеро гномів,
семеро мудрих астрономів.
Сіяли зорі в безмежнім саду.
Радісно грали в чарівну дуду.

Приспів:

Ла-ла-ла-ла, ла-ла-ла-ла —
пісня пташкою летить.
Ла-ла-ла-ла, ла-ла-ла-ла —
в серці музика дзвенить.

2. Семеро гномів вигравали,
зорі бадьоро крокували.
Стали у коло веселі сім нот —
і закружляв в небесах хоровод.

Приспів.

3. Семеро гномів узяли скрипки,
нотки співали, аж охрипли.
Пісня на землю злетіла з небес,
більше з тих пір стало
в світі чудес.

Приспів.

~~~~~ **Попрацюймо разом!** ~~~~~

Спробуйте надати виконанню різних куплетів пісенного, танцювального та маршового характеру. Під звучання приспіву водіть хоровод. Як виконують цей танець, дізнайтеся з малюнка на с. 133 та зі «Сторінок-підказок».

Жваво

Жи-ли на сві-ті се-ме-ро гно-мів, се-ме-ро муд-рих аст-ро-но- мів.

Сі-я-ли зо-рі в без-меж-нім са-ду. Ра-діс-но гра-ли в ча-рів -ну ду -ду.

Ла - ла-ла - ла, ла- ла - ла - ла — піс-ня пташ-ко-ю ле - тить.

Ла - ла-ла - ла, ла - ла-ла - ла — //в сер-ці му-зи-ка дзве - нить.

Хоровод. Федоскінська скринька

МАРШ НА ТЕАТРАЛЬНІЙ СЦЕНІ

Прочитай текст. Пригадай марш, про який ідеться.

...Тобі знайомий цей чарівний марш. Він запрошує у світ казки, на дитяче свято.

До дівчинки Марійки прийшли друзі, і діти весело крокують біля новорічної ялинки під легку, трохи «іграшкову» маршову музику.

Це — «Марш» з балету «Лускунчик» Петра Чайковського. Маршова музика якнайкраще передає святкову атмосферу балетної сцени.

Марш посідає важливе місце в музично-театральних жанрах — опері та балеті. Маршова музика змальовує військові походи та веселі свята, мужніх, а інколи й казкових персонажів.

Розглянь малюнки. Чи знаєш ти, кого на них зображено?

Поміркуй, яка музика передаватиме характер злого чаклуна Чорномора, а яка — хороброго приборкувача биків — тореадора.

Жорж Бізе. «Марш тореадора»
Михайло Глінка. «Марш Чорномора»

Французький композитор **Жорж Бізе** використав марш, аби створити портрет відважного тореадора в опері «Кармен».

Тореадор щоразу ризикує, виходячи на бій з биком. Маршова музика, сповнена мужності та блиску, яскраво передає рішучість сміливця.

Інший характер має «Марш Чорномора» з опери «Руслан і Людмила» **Михайла Глінки**, створеної за одноіменною поемою Олександра Пушкіна. Музика змальовує лихого карлика-чаклуна з довжелезною бородою, який викрав наречену Руслана — прекрасну Людмилу.

У марші чергуються грізні, суворі басові мотиви та метушливі «пискляві» інтонації. Музика ніби підказує: Чорномор хоче виглядати могутнім і сильним, а насправді — нікчема й боягуз.

Ілюстрація до поеми «Руслан і Людмила»

Послухай музику. Які портрети вона «намалювала»? Поміркуй, чому композитори використали саме маршовий жанр.

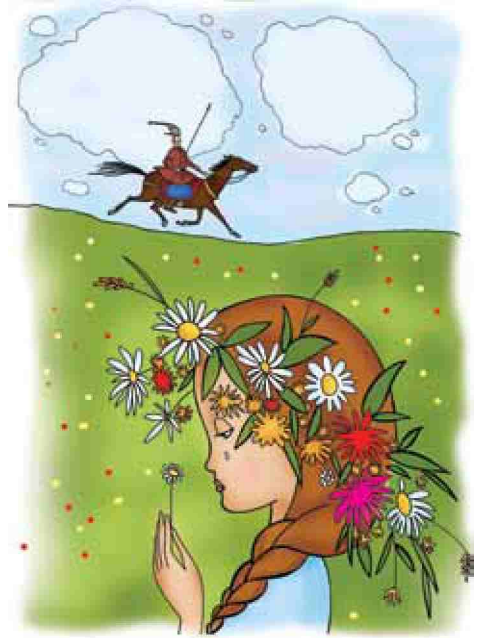

Послухай пісню «А вже весна» у виконанні хору.
Поміркуй, до якого виду обрядових пісень вона належить.

А ВЖЕ ВЕСНА

Українська народна пісня
в обробці М. Лисенка

1. А вже весна,
а вже красна,
із стріх вода капле.
Молодому козакові
мандрівочка пахне.
2. Помандрував
козаченько
у чистеє поле.
За ним іде дівчинонька:
«Вернися, соколе!»
3. Помандрував
козаченько
з Лубен до Прилуки.
Ой плакала дівчинонька,
здіймаючи руки.

Розучи мелодію пісні, стежачи за нотним записом.
Кожний другий рядок повторюй тричі.
Виконай пісню з тактуванням.

Жваво

1. А вже вес-на, а вже крас-на, із стріх во-да кап- ле.
Мо-ло- до-му ко- за- ко- ві манд- рі- воч-ка пах- не.

із стріх во- да кап- ле, із стріх во-да кап- ле.
манд- рі- воч- ка пах- не, манд- рі- воч- ка пах- не.

— — — — — Це цікаво знати! — — — — —

Пісню-веснянку «А вже весна» можна почути на театральній сцені. Український композитор Микола Лисенко використав її у своїй опері-казці «Зима і Весна».

Головні дійові особи опери — Зима, Весна, Мороз, Метелиця, Вітер...

Що відбувається у казці? Те саме, що й у природі: на зміну Осені приходить Зима з Морозом і Метелицею, а потім — чарівна Весна з веснянками та гаївками...

Прочитай вірші-загадки. Додавай назви музичних інструментів за малюнками.

Звучить ...
гучно, чітко і дзвінко,
дві палички б'ють
у тугу перетинку.
Він хоче співати пісні,
та дарма:
Звучить тільки ритм,
а мелодій нема.

«Ох, — зітхає мідна ... —
Голос мій
низький і грубий!»
Не сумуй, бо є краса
в оксамитових басах.
Під їх звуки
всі ми раді
крокувати на параді!

Подумай, на якому з цих інструментів можна виконати мелодію, а на якому — лише ритм.
Які ще музичні інструменти ти обереш для виконання маршової музики?

КАРТА КРАЇНИ МАРШІВ

Прочитай листа, якого надіслав тобі Маршовий кит.

Любий друже! Дуже радий, що ти впевнено й енергійно мандруєш Країною Чітких Кроків.

Сподіваюся, тобі сподобалося Царство Воєнних Маршів. У його містах живуть різні види військових маршів: *похідні, парадні, стройові, зустрічні...*

На околицях країни мешкає й інша маршова музика. Гадаю, тобі було цікаво побувати у містах

Спортивних, Дитячих, Весільних маршів. Не забудь завітати ще й до міста *Концертних маршів*.

Ти напевне здогадуєшся, що *Долина пісень-маршів* межує з Країною Співучих Мелодій? Чому? Тому, що її мешканці схожі одночасно і на пісню, і на марш.

А ще не забувай, що з усіх маршових міст пролягли прямі шляхи до пісенного Царства Опери та танцювального Царства Балету. Адже марш — частий гість у цих музичних жанрах.

Утім мешканців моєї країни ти впізнаєш будь-де: хто ще має таку чітку ходу та струнку поставу? Бажаю тобі бути по-маршовому організованим та енергійним. На згадку про подорож надсилаю карту Країни Чітких Кроків.

Твій друг Маршовий кит

Що нового розповів тобі Маршовий кит у листі про свою Країну?

Попрацюймо разом!

Розгляньте карту Країни Чітких Кроків. Прочитайте назви міст Маршової країни.

Розкажіть про види маршів, які вам особливо подобаються. Наведіть приклади таких маршів.

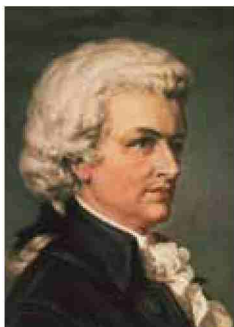
Поясніть, як маршова музика пов'язана з жанрами опери та балету.

Поміркуйте, який марш називають *концертним*.

Чи відомі вам такі марші?

Вольфганг Амадей Моцарт. «Турецький марш»

Австрійський композитор **Вольфганг Амадей Моцарт** народився понад 250 років тому. У ті часи в Європі була популярною турецька музика — веселі, жваві твори у виконанні духових і ударних інструментів: флейти, гобою, барабана, тарілок, бубна...

Звучання такого ансамблю композитор передав у своєму творі «Турецький марш». Це — *концертний* марш, який не має певного призначення, а створюється для виконання у концертах.

Основна тема маршу (*рефрен*) імітує «рокітливе» звучання турецького барабану. Вона проходить кілька разів і чергується із різними музичними фрагментами (*епізодами*). Здається, що музика ніби йде по колу.

Така музична форма називається *рондо*. А перша, авторська назва маршу австрійського композитора — «Рондо в турецькому стилі».

«Турецький марш» — один з найпопулярніших творів В. А. Моцарта. На сучасній сцені він звучить у різному інструментальному і навіть вокальному виконанні.

Опиши характер маршу. Чому його названо концертним?

Визнач рефрен — основну тему маршу. Позначай піднятою рукою зміну рефрену та епізодів.

Словничок

Рондо (з італ. — *коло*) — музична форма, де головна тема (*рефрен*) проходить кілька разів, чергуючись з різнохарактерними *епізодами*:

рефрен

I епізод

рефрен

II епізод

рефрен

Послухай і розучи пісню. Який її характер?
Виконай пісню, надаючи співу пісенного, танцювального та маршового звучання.

ВИЙШЛИ В ПОЛЕ КОСАРИ

Українська народна пісня

1. Вийшли в поле косарі
косить ранком на зорі.

Приспів:

Гей, нуте, косарі,
бо не рано почали.
Хоч не рано почали,
та багато утяли!

2. До обіда покосоли,
гострі коси потупили.

Приспів.

3. По обіді спочивали,
гострі коси поклепали.

Приспів.

4. Увечері холодком
йшли додому всі рядком.

Приспів.

5. А в стоги як поскладаєм,
то добряче погуляєм!

Приспів.

Не швидко

1. Ви-йшли в по- ле ко-са- рі ко-сить ран- ком

Приспів:

на зо- рі.

Гей, ну-те, ко-са-рі, бо не ра-но по-ча-ли.
Хоч не ра-но по-ча-ли, та ба- га-то у-тя- ли!

МУЗИЧНІ КИТИ ВІДКРИВАЮТЬ КОРДОНИ

Прочитай казку. Уяви розмову музичних китів.

До Музичної Планети завітала весна. Пригріло сонечко, скресла крига, і музичні кити нарешті зібралися разом.

Пісенний кит ніжився у променях весняного сонця та гортав підручник «Музичне мистецтво» для 3 класу.

— Ой, дивіться, — раптом проспівав він, — тут ну просто про нас написано:

Три кити ті симпатичні
в морі мешкають музичнім
і, звичайно, дуже часто
їм доводиться стрічатися...

Справді, ми — майже брати, хоч і живемо у різних країнах. Треба частіше зустрічатися і взагалі відкрити кордони! Моя Долина Пісень-маршів просто межує з Країною Чітких Кроків, а в Царстві Опері гостюють і танець, і марш!

— Мої кордони вже давно відкриті, — радісно заплескав плавцями Танцювальний кит. — Пригадайте, скільки пісень мають танцювальні ритми або ж поєдналися у пісню-танець. А в Царстві Балету живуть не лише танці, а й пісні та марші!

— Та годі вже вам, — чітко промовив Маршовий кит. — Нема про що сперечатися. І взагалі:

На цілому світі давно вже відомо:
музична планета не має кордонів,
а музика — це найвиразніша мова,
усім зрозуміла без жодного слова.

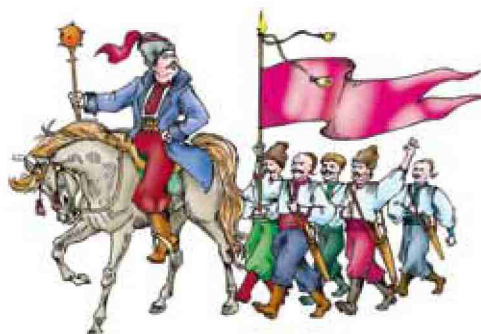
Пісні, танці, марші — музичні кити —
завжди мають разом
і дружно пливти.
Бо лише у згоді вони принесуть
музичній планеті мистецтва красу.

Що розповіли кити про свої країни?
Чи погоджуєшся ти з їхніми думками?

~~~~~ **Попрацюймо разом!** ~~~~~

Впізнайте музичні твори за малюнками. Пригадайте їх назви та авторів.

Поміркуйте, який із цих творів:

- є піснею-танцем;
- є піснею-маршем;
- належить до жанру балету;
- належить до жанру опери.

*Родіон Щедрін. «Ніч», «Золоті рибки», «Цар Горох»
(з балету «Горбокони́к»)*

Російський композитор **Родіон Щедрін** написав балет «Горбокони́к» за казкою Петра Єршова.

Цікавий сюжет, прекрасна хореографія, дивовижні декорації перетворюють балетну виставу на захоплююче видовище. А найголовніше у ньому — чарівна музика, в якій можна почути і пісню, і танець, і марш.

Саме вони виразно змальовують картину чарівно-казкової ночі, примхливу гру золотих рибок, музичний портрет вельможного царя Гороха...

Сцена з балету «Горбокони́к»

Послухай фрагменти з балету-казки. Які картини «намалювала» тобі музика?

Визнач серед музичних номерів балету пісенний, танцювальний і маршовий.

Доведи на прикладі цього балету, що в одному творі можуть поєднуватися різні типи музики.

Розглянь малюнки, які виконали до балету «Горбоконики» учні-третьокласники Ксенія Лобанова та Андрій Шестоперов.

Відтвори у малюнку свої враження від музики балету Р. Щедріна.

Пісня, танець і марш є основою музики. Від них походять усі жанри та види музики, у тому числі опера та балет.

Будь-який музичний твір побудовано на пісенності, танцювальності, маршовості або на їх поєднанні.

Послухай пісню. Про що вона? Чого навчає?
Розучи пісню. Приспіву повторюй двічі.

ДРУЖАТЬ ДІТИ ВСІХ КРАЇВ

Музика Д. Львова-Компанійця, слова В. Вікторова
Переклад М. Яскулка

Приспів:

В коло всі, в коло всі,
музика гука.

Той, хто брат, той, хто друг, —
ось тобі рука!

1. Дружать квіти і бджола,
і метелик, і трава,
дружать ріки і ліси,
дружать в хорі голоси.

Приспів.

2. Дружать птахи в вишині,
дружать риби в глибині,
дружить з небом синь морів,
дружать діти всіх країв.

Приспів.

3. Дружать сонце і хмарки,
дружать місяць і зірки,
дружать в морі кораблі,
дружать діти на Землі.

Приспів.

Попрацюймо разом!

Накресліть схему пісні, де ○ — приспів,
а □ — заспів.

Заспіву виконуйте ансамблями, а приспіву — хором. Поміркуйте, яким частинам пісні можна надати танцювального або маршового характеру.

Жваво

mf

Приспів:

В ко- ло всі, в ко- ло всі, му- зи- ка гу- ка.

Той, хто брат, той, хто друг, — ось то- бі ру- ка!

1. Дру- жать кві- ти і бджо- ла, і ме- те- лик,

і тра- ва, дру- жать рі- ки і лі- си,

дру- жать в хо- рі го- ло- си.

Розглянь малюнок з литовсько-українського конкурсу «Дружать діти на планеті!». Намалюй свою ілюстрацію до пісні «Дружать діти всіх країв».

ДЕСЯТЬ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1.

Назví трьох китів музики. Обери найважливіші ознаки пісенної, танцювальної та маршової музики:

наспівна
мелодійна

чітка,
енергійна

ритмічна
пластична

2.

Скажи, що таке пісня. Яка її роль у житті людини? Наведи приклади різних видів пісень.

3.

Поясни, що таке пісенність. Назви інструментальний твір пісенного типу.

4.

Поясни, що таке танець. Яке його значення у житті людини? Розподіли танці на народні та бальні:

вальс, козачок, полька, полонез, ча-ча-ча, гопак, лезгинка, мазурка, аркан

Чому деякі танці потрапили до обох переліків?

5.

Поміркуй, чому композитори використовують інтонації народних танців. Пригадай, хто з цих авторів написав гопак, полонез, лезгинку:

Фридерик
Шопен

Модест
Мусоргський

Михайло
Глінка

6. Поясни, що таке пісня-танець. Наведи приклад такого твору та виконай його з рухами.

7. Пригадай, що таке марш. Назви різні види маршів і розкажи про їх призначення.

8. Поясни, чим особлива маршова музика. Вибери характерні для маршу ритмічні мотиви:

9. Доведи, що пісня, танець і марш пов'язані між собою. Наведи приклади поєднання різних типів музики в одному творі.

10. Добери до уроку-концерту пісенні, танцювальні, маршові пісні та інструментальні твори. Супроводжуй звучання музики рухами, крокуванням або грою на дитячих інструментах.

ПІСЕННИЙ ПОДАРУНОК ДО ЛІТА

ЛИНЕ МУЗИКА ЛІТА

Музика і слова О. Лобової

1. Шепотіли дзвіночки край безмежного поля,
і пісні у віночки заплітала тополя.
Грав маленький скрипалик у зеленій долині,
і сопілки співали в росянистій стежині.

Приспів:

Лине музика літа,
теплим сонцем зігріта,
щедрим дощиком вміта,
у віночку із жита...
В барвінковому краї
диво-звуками грає,
теплим сонцем зігріта,
лине музика літа.

2. Барабанила злива, дощ стрибав по калюжах,
і литаври гриміли серед блискавок дужих.
Ніби арфи казкові, з гір струмки дзюркотали,
і тумани ранкові до землі припадали.

Приспів.

3. Білі хмари-вітрила мчали в землі далекі,
і услід їм сурмили легкокрилі лелеки.
Вся земля прокидалась, тим пробуджена співом,
їй веселка у небі усміхалась грайливо.

Приспів.

Розкажи, якою ти уявляєш музику літа.
Розучи пісню та проспівай її, надаючи купле-
там різного характеру виконання.

У темпі вальсу

1. Ше-по- ті-ли дзві- но- чки край без-меж-но-го по- ля,

і піс-ні у ві- ноч- ки за-плі-та- ла то- по- ля.

Грав ма-лень-кий скри-па-лик у зе-ле-ній до- ли- ні,

і со-піл-ки спі- ва- ли в ро- ся- нис-тій сте- жи- ні.

Приспів:

Ли- не му-зи-ка лі- та, теп-лим сон-цем зі- грі- та,
В бар-він-ко-во-му кра- і ди- во- зву-ка-ми гра-є,

щед-рим до-щи-ком вми-та, у ві-ноч-ку із жи-та... // лі-та.
теп-лим сон-цем зі- грі-та, ли-не му-зи-ка лі-та.

СТОРІНКИ-ПІДКАЗКИ

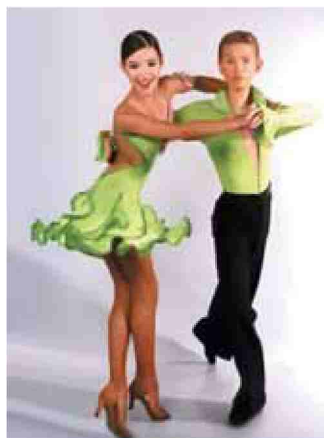
Словничок

Ансамбль (з фр. — разом) — група виконавців, що виступають разом. Найбільш поширені ансамблі: *дует, тріо (терцет), квіртет*.

Балет (з фр. — танець) — музично-театральна вистава, де всі персонажі танцюють.

Бальні танці — танці для виконання на танцювальних вечорах (балах). Усі бальні танці є парними.

Більшість бальних танців (*полонез, мазурка, менует, вальс, полька*) мають народне походження.

Бальні танці

Варіації (з лат. — зміна, різновид) — музичний твір, у якому основна мелодія (тема) набуває різноманітних змін: *мелодичних, ритмічних, динамічних, тембрових, ладових* тощо.

Веснянки — календарно-обрядові пісні, пов'язані з приходом весни та початком польових робіт. Веснянки поширені в Україні, Росії, Білорусі. У Західній Україні їх називають *гагілками* та *гаївками*.

Вокаліз — вокальний твір для голосу без тексту. Виконується на будь-який голосний звук, з називанням нот або складів.

Гімн (з грец. — *славити, хвалити*) — урочиста, велична пісня, один з найдавніших вокальних жанрів. *Державний гімн* — офіційний символ держави.

Дума — старовинний жанр українських народних пісень про історичні події, народних героїв.

Календарно-обрядові пісні — старовинний жанр пісень, що виконуються під час народних календарних свят: *колядки, щедрівки, веснянки, купальські, жнивварські* тощо.

Канон — багатоголосний твір, у якому всі голоси по чергово виконують одну мелодію.

Класичний (з лат. — *вразливий*) **танець** — виразні, відточені, досконалі, особливим чином дібрані рухи. Класичний танець є основою балету.

Балет. Класичний танець

Колискова — пісня для заколисування дитини, один з найдавніших видів народної творчості. Музика колискової має спокійну, лагідну мелодію, заколискуючий ритм, уповільнений темп.

Куплетна форма — найпоширеніша побудова пісні. Звичайно пісня складається з 2–5 куплетів. Куплет часто містить заспів і приспів:

1-й куплет		2-й куплет	
1-й заспів	приспів	2-й заспів	приспів

Заспіви виконуються на різні тексти, а приспіви повторюються без змін.

Легато — плавне, зв'язне виконання звуків. У нотному запису легато позначають спеціальною дужкою — лігою.

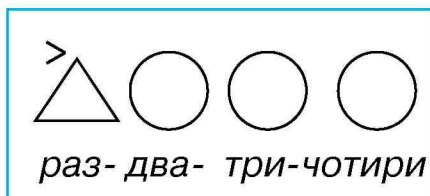
Марш (з фр. — *рух, похід, ходіння*) — музичний твір в енергійному, чіткому 2- або 4-дольному ритмі та наближеному до крокуванню темпі. Основні види маршів: *воєнні, спортивні, дитячі, весільні, траурні, концертні* тощо.

Маршовість — поєднання характерних ознак маршу: чіткості, енергійності, ритмічності.

Мелодія — одноголосна музична «думка», найважливіший елемент музичної мови. Мелодія складається із звуків різної висоти і тривалості.

Метр (з грец. — *міра*) — рівномірне чергування сильних і слабких долей у музиці. Основні музичні метри: *двودольний* і *тридольний*.

У будь-якому метрі сильна доля припадає на рахунок раз. На схемах вона може позначатися *акцентом (>)*:

Музична форма — будова музичного твору. Основні музичні форми: *куплетна, одночастинна, двочастинна, тричастинна, варіації, рондо* тощо.

Музичний жанр — різновид музики. Найперші музичні жанри — *пісня, танець* і *марш*. Від них походять усі жанри та види музики, у тому числі *опера* та *балет*.

Народні танці — танці, створені народом і поширені у народному побуті. Українські народні танці: *гопак, козачок, метелиця, коломийка, шумка, аркан* та ін.

Народний танець

Обробка — видозмінення музичного твору, збагачення його супроводами, підголосками тощо. Найбільш поширені обробки народних творів.

Опера — музична вистава, в якій усі персонажі співають.

Пісенність — поєднання характерних ознак пісні: мелодійності, співучості, наспівності. Найважливіший елемент пісенності — мелодія.

Пісня — невеликий твір для співу, в якому поєднуються музика та слово; провідний жанр вокальної музики.

Основні види пісень: *колискові, обрядові, ліричні, жартівливі, гімни, думи, пісні-марші, пісні-танці* тощо.

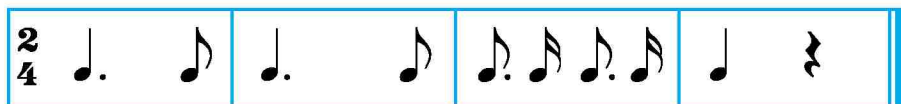
Зазвичай пісня пишеться у куплетній формі.

Пісня без слів — невеликий інструментальний твір наспівного характеру.

Пісня-марш — пісня маршового характеру; жанр вокальної музики, який поєднує ознаки пісні і маршу.

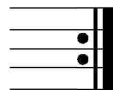
Пісня-танець — пісня, яка виконується з танцювальними рухами.

Пунктирний ритм — поєднання подовженої сильної та скороченої слабкої долей:

Пунктирний ритм властивий маршовій музиці.

Реприза — повторення музичного фрагмента. У нотному запису реприза позначається особливим знаком.

Рефрен (з фр. — *приспів*) — основна тема музичного твору, що повторюється кілька разів без змін.

Ритм — упорядковане чергування звуків і пауз різної тривалості. Основою ритму є музичний метр.

Рондо — (з італ. — *коло*) — музична форма, де рефрен проходить кілька разів, чергуючись з різними епізодами.

Симфонія (з грец. — *співзвуччя*) — великий твір для симфонічного оркестру. Зазвичай складається з 4 частин.

Стакато — коротке, відривчасте виконання звуків. Стакато позначають крапкою над нотою або під нею.

Такт — фрагмент музичного твору між двома сильними долями. Розмір тактів позначається цифрами на початку нотного запису. Верхня цифра вказує на кількість долей у такті, а нижня — на їх тривалість.

Тактування — показ музичного метра помахами рук. На сильну долю (раз) рука завжди рухається вниз.

Танець — мистецтво ритмічних рухів під музику. Основні види танців: народні, бальні, класичні, сучасні тощо. Різні види танців можуть поєднуватись у балеті.

Сучасні танці

Танцювальність — поєднання ознак танцювальної музики: характерних ритмів, пластичності, гнучкості тощо.

Типи музики — пісенний, танцювальний, маршовий — основа музичного мистецтва. Будь-який музичний твір побудовано на пісенності, танцювальності, маршовості або на їх поєднанні.

Хоровод — старовинний вид народного танцю, в якому виконавці рухаються по колу та співають.

Частівки — жартівливі пісні у формі куплетів, що виконуються на одну мелодію.

Штрих – спосіб видобування звуків (*легато*, *стакато* та ін.). Штрихи є важливими засобами музичної виразності.

<i>Юний друже!</i>	3
В ГОСТЯХ У ПІСНІ	
Кличе, зве дзвіночок нас	4
Поспішай до школи	6
Муз. <i>В. Лепешка</i> , сл. <i>В. Зінченка</i>	
Казка про трьох китів	8
Кашалотик	12
Муз. <i>Р. Паулса</i> , сл. <i>І. Різника</i>	
Запрошує Пісенний кит	14
Як складається пісенька?	18
Муз. <i>О. Антоняка</i> , сл. <i>А. Орел</i>	
Творці та виконавці пісні	20
Діду мій, дударіку	21
<i>Українська народна пісня</i>	
Пісенька горобчика	24
Муз. <i>З. Компанійця</i> , сл. <i>П. Синявського</i>	
Країна співучих мелодій	26
Любитель-рибалка	30
Муз. <i>М. Старокадомського</i> , сл. <i>А. Барто</i>	
Мелодія — основа пісні	32
Осінь	34
Муз. <i>О. Зозулі</i> , сл. <i>К. Перелісної</i>	
Десять завдань для перевірки знань	36
Головна пісня держави	38
Україна	41
Муз. <i>М. Ведмедері</i> , сл. <i>Н. Іванюк</i>	
Пісні рідного краю	42
Барви рідної землі	46
Муз. <i>О. Злотника</i> , сл. <i>О. Вратарьова</i>	
Найперша пісня	48
Ой ходить сон	49
<i>Українська народна пісня</i>	

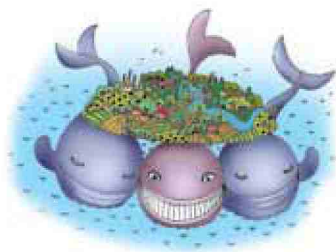
Колискова школі	50
Муз. і сл. <i>О. Лобової</i>	
Пісні народної слави	52
Їхав козак за Дунай	54
<i>Українська народна пісня</i>	
Коли пісня жартує	58
Грицю, Грицю, до роботи	60
<i>Українська народна жартівлива пісня</i>	
Пісенний календар	62
Ой, щедрівко	64
Муз. <i>І. Островерхого</i> , сл. <i>В. Кленца</i>	
Десять завдань для перевірки знань.	66
Вітаємо з Різдрвом	68
Муз. <i>С. Ткачука</i> , сл. <i>Л. Вахняк</i>	

ЗАПРОШУЮТЬ ТАНЕЦЬ І МАРШ

Як крокує музика	70
Чому ведмідь узимку спить	74
Муз. <i>Л. Кніпера</i> , сл. <i>О. Коваленкова</i>	
Країна Загадкових Ритмів	76
Танок	78
<i>Українська народна пісня</i>	
Чобітки мої червоні	80
Муз. і сл. <i>А. Житкевича</i>	
Танцювальні ритми України	82
Гарний танець гопачок	84
<i>Українська народна пісня</i>	
А метелиця	86
Муз. <i>О. Зозулі</i> , сл. <i>В. Ярмуша</i>	
Царство Народних Танців	88
Дід Андрій	90
<i>Румунська народна пісня, укр. текст О. Лобової</i>	
Полька	92
<i>Чеська народна пісня</i>	
Царство Бальних Танців	94

Зозуля	96
<i>Польська народна пісня, укр. текст М. Фіненка</i>	
Чарівний світ балету	100
У кожного свій музичний інструмент	104
<i>Естонська народна пісня, укр. текст В. Омельченка</i>	
Танець плюс пісня	106
Подоляночка	108
<i>Українська народна пісня</i>	
Танцювальний карнавал	110
Матусю рідненька	114
<i>Муз. В. Гребенюка, сл. Л. Височин</i>	
Десять завдань для перевірки знань	116
Країна Чітких Кроків	118
Раз, два, три, чотири	119
<i>Українська народна лічилка</i>	
Пісня про барабанщика	120
<i>Муз. Р. Рустамова, сл. В. Товаркова</i>	
Музика мужніх людей	122
Гей, розвивайся, дуб зелененький	124
<i>Українська народна пісня</i>	
Марші української землі	126
Гей, там на горі Січ іде	128
<i>Стрілецька пісня</i>	
Парад маршів	130
Семеро гномів	132
<i>Муз. і сл. А. Житкевича</i>	
Марш на театральній сцені	134
А вже весна	136
<i>Українська народна пісня в обр. М. Лисенка</i>	
Карта Країни Маршів	138
Вийшли в поле косарі	141
<i>Українська народна пісня</i>	
Музичні кити відкривають кордони	142

Дружать діти всіх країв	146
Муз. Д. Львова-Компанійця, сл. В. Вікторова	
Десять завдань для перевірки знань	148
Лине музика літа150	
Муз. і сл. О. Лобової	
Сторінки-підказки. Словничок	152

Навчальне видання
 ЛОБОВА Ольга Володимирівна

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

Підручник для 3 класу
 загальноосвітніх навчальних закладів

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Відповідальний за випуск *Ю. О. Корбуш*
 Редактор *В. В. Апанасенко*
 Художній редактор *І. П. Медведовська*
 Комп'ютерна верстка *І. П. Медведовської*

Підписано до друку 30.08.2013. Формат 70x100/16. Папір офсет.
 Гарнітура Прагматика. Друк офсет. Ум. друк. арк. 12,96+0,4 форз.
 Обл.-вид. арк. 11,92+0,59 форз. Тираж 197 964 пр. Зам. №.

Виготовлено згідно із СОУ 22.2-02477019-07:2012
 Учбово-видавничий центр «Школяр», 02094, Київ, вул. Сергієнка, 18.
 Свідоцтво ДК № 360 від 14.03.2001 р.
 Тел.: (044) 599-64-48, 067-209-60-88
 www.shkolyar.com.ua
 E-mail: shkolyar_info@ukr.net

Віддруковано з готових діапозитивів
 ТОВ «ПЕТ»
 Св. ДК № 4526 від 18.04.2013 р.
 61024, м. Харків, вул. Ольмінського, 17.

НЕ ДЛЯ ДРУКУ